

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра права

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: «СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ»

студентки групи Пр 01-18
факультету економіки і права
освітньо-професійної програми
Конституційне і адміністративне
право
за спеціальністю 081 Право
Конахевич Неллі Андріївни

Допущено до захисту

« ____ » _____ року

Науковий керівник:
доктор юридичних наук,
професор Шатіло В.А.

Завідувач кафедри права

_____ *Шатіло В.А.*

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ	
1.1. Перші згадки про судозахисництво та адвокатуру.....	6
1.2. Юстиція давнього Риму та епохи Відродження	12
1.3. Розбудова інституту адвокатури на теренах України	21
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ	
2.1. Етапи доступу до професії: кваліфікаційний іспит та стажування ..	29
2.2. Принципи та форми здійснення адвокатської діяльності	37
2.3. Підвищення кваліфікації як один з обов'язків адвоката	46
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
3.1. Права адвоката в Україні та проблеми їх реалізації	54
3.2. Гарантії здійснення адвокатської діяльності	61
3.3. Реформування адвокатури як необхідна умова утвердження адвокатури як правозахисного інституту.....	64
Висновки до розділу 3.....	67
ВИСНОВКИ	69
РЕЗЮМЕ	71
SUMMARY	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена популярністю такої професії як «адвокат», а також проблемами, які виникають при здобутті права на заняття адвокатською діяльністю, і проблемами при безпосередньому наданні адвокатських послуг.

Об'єкт дослідження – історико-правові аспекти становлення інституту адвокатури, етапи набуття права на заняття адвокатською діяльністю, принципи та форми здійснення, правове регулювання інституту адвокатури в Україні.

Предмет дослідження – історія судочинства та адвокатури, законодавство України та практика його застосування, наукові погляди, ідеї, концепції вітчизняних та іноземних вчених щодо даної теми дослідження, дослідження проблем.

Мета дослідження – надання загальної характеристики інституту адвокатури з історичного погляду, аналіз правового регулювання адвокатської діяльності в Україні, дослідження основних проблем на основі дослідження теоретичних джерел, нормативно-правових документів та спеціальної літератури.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати перші згадки про судозахисництво та адвокатуру;
- дати загальну характеристику судового захисту в Давньому Римі та за часів епохи Відродження;
- здійснити ретроспективний аналіз становлення української адвокатури;
- дати характеристику всім етапам набуття права на заняття адвокатською діяльністю, подальшого підвищення кваліфікації;
- проаналізувати принципи адвокатської діяльності в Україні;

- дослідити професійні права та обов'язки адвоката, та проблеми що виникають при їх реалізації;
- дати характеристику сучасному етапу реформування адвокатури.

У ст. 1 Конституції України зазначено, що Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною і правовою державою. Серед науковців немає єдиної точки зору щодо розуміння дефініції поняття «правова держава», але я розділяю позицію М.В. Баглая, що «правова держава – це високий рівень авторитету державності, реальний режим панування права, який забезпечує всі права людини і громадянина в економічній та духовній сферах» [1, с.132].

Невід'ємною складовою правової держави є забезпечення державою прав, свобод, та законних інтересів громадян. Цього можна досягнути саме за допомогою інституту адвокатури, оскільки адвокатура є основним елементом в наданні правової допомоги всім без винятку особам.

Я погоджуюся з думками тих науковців, які вважають, що «правову державу не можна уявити без адвокатури» [2, с.67], «правова держава без висококваліфікованої і незалежної адвокатури – фікція, вона не лише нездатна забезпечити пріоритет прав і свобод людини, але й не в змозі забезпечити собі елементарного існування» [3, с.6]. Правова захищеність громадян, що включає в себе, зокрема, наявність надійних гарантій прав і свобод особистості, за твердженням І.І. Зайцевої, є однією з ознак, що характеризують правову державу, де особливо важливого значення набуває діяльність адвокатів, покликаних надавати кожному кваліфіковану юридичну допомогу [4, с.18].

При наданні адвокатами кваліфікованої юридичної допомоги, разом з приватним інтересом захищається також публічний інтерес всього суспільства, який, перш за все, виражається у встановленні режиму законності, своєчасному припиненні порушень прав людини, їх відновленні та попередженні можливих порушень у майбутньому. Тому надання правової допомоги адвокатурою

розуміється як одна з важливих гарантій прав особи, реалізація якої забезпечується механізмом співпраці держави і суспільства.

Розбудова правової демократичної держави є неможливою без створення гарантій захисту прав людини, без забезпечення механізму функціонування такого специфічного демократичного інституту, яким є адвокатура.

Сучасний стан наукової розробленості даної проблематики обумовлений недостатністю ґрунтовних теоретичних праць, що також свідчить про актуальність даного дослідження. Одним з актуальних питань у сфері адвокатури є історичне питання, тобто походження цього інституту.

Методи досліджень – задля розкриття предмета дослідження, було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Для розкриття доктринального уявлення про становлення та розвиток інституту адвокатури, було застосовано історико-правовий метод. Для визначення ролі адвоката в аспекті реалізації особою права на отримання професійної правничої допомоги, та для аналізу історичного становлення адвокатури до нормативного закріплення було застосовано емпіричний та теоретичний метод.

Інформаційну базу становлять законодавство України, зокрема: Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс України та інші нормативно-правові акти; загальнотеоретичну основу роботи складають праці Васьковського Є.В., Аракеляна М.Р, Фіолевського Д.П. та інших науковців.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ

1.1. Перші згадки про судозахисництво та адвокатуру

Перш ніж почати аналіз перших згадок про судозахисництво та адвокатуру, важливим є розуміння терміну «адвокат».

Термін «адвокат» має латинське коріння (лат. *advocatus*, від лат. *advocare* – закликати, запрошувати) [5, с.42].

В юридичній літературі можемо знайти найрізноманітніші погляди щодо походження адвокатури. Деякі вчені вважають, що «адвокатура – найдавніша і в той же час загальнолюдська інституція» [6, с.6].

Проте, є вчені, які не вважають адвокатуру давньою інституцією. Наприклад, Є.В. Васьковський, на підставі аналізу праці А.М. Стоянова «Історія адвокатури» [7, с.9] робить висновок: «проходили тисячоліття, розросталися сильні цивілізації з зачатків патріархального побуту; видавалися закони, влаштовувалися суди, писалися книги про правознавство та управління державою, але не засновувалися адвокати» [8, с.9].

Деякі автори приписують адвокатурі божественне походження. Французький мислитель Фіо де ля Марш вважав, що «Адвокатська професія походить з Божественного Слова, яке захищало перед Господом потомство Адама, більш нещасне, ніж винне» [9].

Ще в десяти біблійних заповідях ми знаходимо твердження, що мають суто судовий характер і збереглися в незміненому вигляді і первинному призначенні до наших часів. Одна із заповідей Мойсея говорить: «Не кажи неправди». І сьогодні лжесвідчення визнається злочином, що карається в судовому порядку. Вивчаючи євангельські проповіді Ісуса Христа, де він трактує біблійну заповідь Мойсея «Не вбий», ми знаходимо таку настанову: «Хто скаже брату своєму «пуста голова», підлягає суду». З цього

висловлювання можна дійти лише одного висновку, що на території Іудеї до завоювання останньої Римом, існували суди [10, с.11]

На перших ступенях юридичного розвитку людського суспільства адвокатура в тому вигляді, у якому вона існує у світі сьогодні, була відсутня. Адвокатура не виникла одразу в організованому вигляді, а спочатку існувала, як незначний зародок, який за сприятливих умов сформувався і досяг певного розквіту [11, с.12].

Як відомо, первісне суспільство існувало у доісторичний період розвитку людства, який характеризувався відсутністю писемних джерел, за допомогою яких можна б було зробити науковий аналіз. Тому, не маючи матеріалів для дослідження, можна припустити, що поява адвокатури була зумовлена появою, у розумінні того часу, суду. Тобто «органу» або «інституту», який розглядав суперечки.

Можна сказати, що у той період часу, коли спір між двома особами був вирішений не поєдинком між ними, а третьою – незалежною – особою, виник суд і, відповідно, інститут представництва, який у подальшому трансформувався в адвокатуру. Справа у тому, що з певних причин (вік, стан психіки чи здоров'я, відсутність у місці здійснення правосуддя) окремі особи не могли належним чином представляти свої інтереси. За них це робили їх родичі, батьки або просто поважні члени суспільства (племені, роду) [12].

Адвокатура в нашому розумінні не почала існувати в родоплемінному суспільстві, проте, цей період також є важливим при аналізі історичних витоків.

До передумов формування інституту адвокатури можна віднести економічні, що були пов'язані з розвитком і ускладненням суспільних відносин, розвитком торгівлі та мореплавства. Виникнення цього інституту було пов'язано з розвитком і ускладненням суспільних відносин, розвитком форм державного управління і мало передумови, що історично склалися.

З утворенням держави постало питання про запровадження певного порядку, що змусило правителів покласти функцію покарання винних на спеціальні державні органи – суди.

Уважно досліджуючи збережені документальні джерела давнього світу, ми можемо по трохи будувати своє уявлення про виникнення та функціонування судів у різних народів у різні часи.

Існують літературні джерела, які свідчать про наявність судів та інституту захисників у Єгипті, але відомостей щодо такого високого розвитку юстиції, як у Греції, а потім і в Римі, немає.

Давній Єгипет у досліджуваний період історії також досягнув значного ступеню юридичного розвитку. Існували постійні суди. Процес з усного та гласного, яким він буває на нижчих ступенях культури, вже став на писемним і таємним [13, с.17-18].

Подібні до адвокатури функції виконував інститут, що з'явився у період утворення греками міст, тобто в VI-V ст. до н. е., на території грецьких малоазіатських міст, в Іонії та на островах.

Самозахист в суді був дійсно важливим у Стародавній Греції. Як зазначав Арістотель, «соромно не вміти захищати себе рукою, але ще ганебніше не вміти захищатися словом».

Про дійсно високий рівень розвитку судової системи свідчать історичні джерела з Афін. Адже історії відомо зародження адвокатури як соціального інституту саме у Стародавній Греції. В Афінах особливого розквіту набувало ораторське мистецтво.

У Стародавній Греції існувало два види захисту. Одні захисники носили загальну назву «синегори», - вони робили промову на суді, що стосувалась суті справи. Суд дозволяв виступати синегорам поряд зі стороною судового процесу. А інші захисники носили назву «параклети» - від них не вимагалися спеціальні знання, важливим було лише їх ораторські вміння. Параклети

говорили лише про ті факти, які не увійшли до свідчень, для пояснення окремої обставини справи, що розглядалася у суді.

Якщо дивитися через призму сьогодення, то саме синегори були найбільш наближеними до поняття адвокат, на відміну від параклетів.

Те, що далеко не всі були здатні захищатися в суді самостійно, призвело до появи логографів, які спеціалізувалися на складанні промов для виступу сторін.

На думку І.М. Переверза, у Стародавній Греції існувало декілька професій, які мали відношення до договірної моделі адвокатської діяльності: логографи, синегори, параклети і прагматики. Він зауважує, що логографи були першими, хто за допомогу у судовому процесі, а саме написання судових промов на замовлення, отримували грошову подяку від клієнта. Виходячи з того, що логографія не могла цілком задовольнити потреби в судовому захисті, то після своєї промови учасник судового процесу закликав на допомогу сторонню особу, тобто синегора: родича, друга, оратора, – яка могла доповнити його промову. Синегора на суді супроводжували прагматики, так звані «знавці права», юрисконсульти, які повідомляли йому в разі необхідності потрібні юридичні відомості. Також, І.М. Переверза зазначає, що у деяких випадках, коли сторона не потребувала допомоги красномовного синегора, було достатньо виступу параклета, який хоч якось допомагав переконати суддю у правоті цієї сторони [14, с.15].

Цікавої точки зору дотримується й І.М. Івакін, дослідник з питань історії виникнення професійного судового представництва. На його думку, інститут захисту інтересів інших осіб у суді в Стародавній Греції починає набувати все більше чітких обрисів адвокатської діяльності, адже відбувається перехід від родинного захисту до захисту, що здійснюється сторонніми особами, поява групи осіб, для яких як написання промов за плату, так і подальший виступ з промовами на їх захист безпосередньо в суді стало професійним заняттям.

Проте, така діяльність становила лише передумову для подальшого переходу до професійного представництва [15, с.60].

Важливо зазначити, що у той історичний час не існувало поняття адвокатської етики або честі. Логографи здійснювали захист в будь-яких справах, і могли писати промови для обох сторін судового процесу одночасно. Демосфен написав одну промову за Форміона проти Аполлодора, а потім іншу для Аполлодора проти Стефана, головного свідка з боку Форміона, звинувачуючи його в хибних свідченнях на користь свого колишнього клієнта. Плутарх зауважує з цього приводу: «Демосфен як би продав обом сторонам по кинджалу зі свого збройного складу» [16, с.26]

Згодом, професія логографа стала ганебною, і торговців промовами не рідко притягували до відповідальності.

Слід наголосити на тому, що адвокатура Стародавньої Греції пов'язана саме з ораторським мистецтвом, а не з правознавством.

Вже у 594 році до н.е. Солон здійснив судову реформу. Закони Солона встановлювали принцип особистого захисту в суді, тобто передбачали, що кожен афінянин повинен особисто захищати свої інтереси в суді.

Також важливу роль відіграють праці Платона. Адже уважне вивчення його наукової спадщини дає підстави визнавати не тільки факт наявності професії адвоката у грецькому судочинстві, але і стверджувати, що адвокати відігравали вирішальну роль у судовому процесі.

У своїй останній праці «Закони» Платон, говорячи про необхідність жорсткої боротьби проти злочинів, називає серед головних, на його погляд, видів правопорушень: підриг релігії, неповажне ставлення до батьків, викрадення майна. З огляду на це він вимагав смертної кари за святотатство, замах на вбивство, злочин проти батьків та безчесний виступ адвоката в суді з корисливих мотивів [17, с.142].

І опираючись лише на вищезгаданий уривок, можна дійти наступних висновків: 1) професія адвоката в період написання Платоном «Законів» уже

існувала; 2) Платону були відомі факти безчесних виступів адвокатів з корисливих мотивів; 3) від адвоката дійсно багато чого залежало.

Як відомо з історії, Рим завоював Грецію, після чого остання втратила свою незалежність і перетворилася на одну з провінцій Римської імперії. За часів імперії правовий лад Греції був остаточно змінений, а історія грецького права припинила своє існування як незалежна через злиття з римською.

1.2. Юстиція давнього Риму та епохи Відродження

Римська Юстиція сягнула дійсно великих висот у адвокатурі та юриспруденції загалом.

У попередньому пункті було визначено термін «адвокат», тому необхідно визначити ким був «адвокат» у Стародавньому Римі.

У Стародавньому Римі, на його перших етапах розвитку, терміном «адвокат» позначувалися родичі та друзі, яких запрошували супроводжувати суб'єкта суперечки у суд, і тільки у часи імперії він став застосовуватися до судових захисників, що діяли переважно на професійній основі [18, с.35].

За свідченням істориків, представництво у цій країні відповідало частково висловленій формулі: «особисте – родинне – стороннє» [19, с.56].

Як зазначає І.К. Махмудов: «У Стародавньому Римі, як і в Греції, первинна форма адвокатури була родинною, перехідним ступенем від родинної до договірної був патронат. Писаних законів у Римі довго не було, але з оприлюдненням законів, як вважається, з'явилася адвокатура як самостійне заняття» [20, с.12].

Це питання аналізує А.Г. Кучерена, який засвідчує, що першими юристами в Римі були патрони, які поєднували дві професії – юрисконсультів і адвокатів. Вони не тільки захищали своїх довіритель в суді, але й давали їм юридичні поради, зокрема, при укладанні угод[21, с.43]. Проте, коли патронат розпався і вивчення права стало надбанням усіх бажаючих, розвиток юриспруденції пішов двома шляхами. Одні юристи, які не володіли даром красномовства, займалися виключно наданням юридичних консультацій(найменувалися юрисконсультами або правознавцями), інші представляли інтереси сторін у судовому процесі (які не завжди були обізнані у праві). З виданням Закону XII таблиць юрисконсультати перетворились з простих радників на тлумачів права, а адвокати продовжували займатися судовим захистом (як і раніше, до кінця існування Республіки, вони називалися патронами). Адвокатами в той час називалися родичі і друзі сторони, які були в

суді разом з нею і давали їй поради або просто своєю присутністю її підтримували. Із плином часу термін «адвокат» став поширюватися на осіб, які допомагали стороні в процесі, збирали документи, покривали витрати, визначали засоби захисту і повідомляли про них патронам. Іноді адвокатами найменувались навіть звичайні свідки. Також А Кучерен зазначає, що всі різновиди юридичної професії не можна віднести до професій адвоката, такими могли називатися лише патрони [22, с.72].

Патронат у Стародавньому Римі (від лат. Patronus – покровитель, pater – батько) – був особливою формою заступництва, який встановлював залежність неповноправних або бідних громадян від багатих. У період розпаду родового ладу члени збіднілих родів, а також деякі плебеї віддавалися під патронат, стаючи клієнтами впливових співгромадян. Саме патронат був заклав основу вільної адвокатури.

Давньогрецький історик та критик I століття до н. е. Діонісій Галікарнаський вказував, що відносини між патронами та їх клієнтами будувалися за аналогією родинних відносин. Клієнт, обравши собі патрона з числа кровних римських громадян (патриціїв), відносив себе до його роду, долучався до родового культу та отримував право називатися родовим іменем. Їх відносини вважалися не просто родинними, а вищими – майже божественними [16, с.27].

Однак швидке зростання території Римської Імперії і збільшення населення масою підкорених племен зробили таку адвокатуру абсолютно непридатною на практиці. При невеликому числі патриціанських родів і при численній кількості громадян нижчого класу, розкиданих на великому просторі, патріархальні відносини стародавнього патронату стали фізично неможливі. Патронат втратив свій обов'язковий характер. З одного боку, з нього виділився приватно-правовий елемент у вигляді патронату пана над вільновідпущеними рабами, який продовжував існувати до пізніших часів, а з іншого боку – судово-процесуальний елемент, що виражався в юридичному захисті, який знатний і

впливовий патрицій надавав особам, що потребували його допомоги. Ці особи як і раніше називалися клієнтами, а їх заступники – патронами, але по суті це було зовсім нове явище [16, с.29].

Взагалі, в історії римської адвокатури виділяють два періоди: республіканський та імператорський.

Життя римської адвокатури проходило між двома крайнощами: необмеженою свободою і безмежною регламентацією. За часів республіки вона була абсолютно вільною професією. Причому правозаступництво було відокремленими від судового представництва; гонорар вважався почесним дарунком, що не допускав ні умов, ні позову; внутрішня організація стану адвокатів була відсутня; адвокатура служила шляхом до досягнення вищих посад у державі [16, с.78].

Після проголошення республіки відбулося видання Законів XII таблиць (451-450 рр. до н. е.). В Законах XII таблиць були зведені правові норми, що регулювали майже всі галузі, так зване консолідоване звичаєве право тогочасного Риму. Закони XII таблиць регулювали сферу сімейних і спадкових відносин, містили норми зобов'язального права, кримінального права, та інше. Закони XII таблиць є першоджерелом писаного права Стародавнього Риму. Свою дію вони поширювали на кожного громадянина Римської Імперії.

У Законі XII таблиць містяться як деякі прості правові поняття, які являли собою фундамент для створення майбутньої обвинувальної правової системи, так і типи процесуального права, які поступово підготували ґрунт для майбутнього застосування обвинувальних правових методів, що забезпечили, в свою чергу, створення структури нових матеріальних правових норм [23, с.100].

Закони XII таблиць були загальнодоступними, таким чином кожен громадянин міг з ними ознайомлюватися. Проте, застосування їх на практиці залишилося доступним лише патронам, оскільки розклад днів та годин, коли можна здійснювати правосуддя, позовні формули та інше – не були загальнодоступними, а складали таємницю, до якої мали доступ лише колегії

жреців, членами якої могли бути лише патриції. Через це прості громадяни не могли бути «повноправними» позивачами без патриціїв. Фактично, це була юридична монополія патриціїв.

Адвокатура стала вільною професією лише після опублікування Флавієм (V ст. до н. е.), а потім Елієм (IV ст. до н. е.) таблиць приймальних днів і позовних формул. Таким чином, практичне застосування права стало доступним для всіх громадян.

Головним мотивом та метою видання Законів XII таблиць було позбавлення патриціїв того монопольного становища, яке дозволяло лише їм у повній мірі поставати перед судом та бути знавцями законів. Ця мета була досягнута, і вивчення права стало надбанням усіх бажаючих громадян Римської Імперії.

Адвокати продовжували займатися судовим захистом.

Також варто зазначити, що у республіканський період вівся жорсткий контроль щодо отримання адвокатами гонорарів.

Порядок прийому до адвокатури не був законодавчо визначений. Хоча й існували традиційно встановлені правила, зокрема, той, хто вступив до адвокатури, перший раз мав прийти на форум у супроводі та під покровительством будь-якої впливової особи, наприклад, колишнього консула. Також, тим, хто бажав зайнятися адвокатурою, необхідно було прослухати курси риторики у викладачів-ораторів, бути присутніми на консультаціях видатних правознавців, відвідувати засідання суду. Але все це не регламентувалось законом. Лише одна зі сторін адвокатської діяльності підпадала під законодавче регламентування – гонорар. Так, на державному рівні із метою наведення ладу у наданні адвокатських послуг у III ст. до н.е. почали врегульовувати правила оплати праці і заборонили встановлювати високі гонорари [24, с.32].

Подібно до того, як у Стародавній Греції адвокатура була тісно пов'язана з ораторським мистецтвом, адвокати Стародавнього Риму піклувалися не

стільки про надбання юридичних знань, скільки про вдосконалення красномовства[23, с.100].

Ще Цицерон у своїх трактатах зазначав, що адвокату необхідно було мати наступні навички:«читання поетів і вивчення історії; розвиток свого голосу і мовлення; придбання запасу слів і зворотів, суворе обдумування промови, але особливо необхідний попередній письмовий виклад промови, чим набуваються навички до розташування слів» [25, с.123].

У римлян часів Цицерона існували дві школи судового красномовства. Перша -новоаттична, друга – азіатська. Азіатський напрямок характеризується пишністю і багатослівністю, а новоаттичний напрямок, навпаки, прагнув до витонченої простоти і логіки аттичної мови [26, с.96, 108]

Істотних змін зазнала адвокатура після падіння республіки, та початку імператорського періоду. Цей етап визначається тим, що адвокатура після свого найвищого розквіту почала занепадати.

Як зазначає В.Г. Графський, адвокатура за часів імперії втратила незалежність, статус вільної професії і потрапила під контроль виконавчої влади. Зміни в моральних засадах суспільства неминуче відбилися і на адвокатурі. Адвокати стали порушувати моральні принципи і непорушні закони своєї спільноти: зрада інтересів клієнтів, отримання гонорарів тощо [27, с.212].

Адвокати через своє прагнення до наживи перетворювались із захисників на донощиків, суди, в яких був передбачений захист, поступово втратили своє значення. Масштабів епідемії набуло падіння моральності адвокатів. У той час основною метою їх діяльності було не встановлення та з'ясування істини, а користь та нажива [28, с.111].

З IVст. н. е. в законодавчих пам'ятках з'являється термін «стан адвокатів» (*ordo, collegium, consortium advocatorum, causidicorum, togatorum*). Всі адвокати поділялися на два розряди: штатні (*statuti*) і понадштатні (*supernumerarii*) [16, с.38]. Різниця між ними полягала в тому, що перші були обмежені певним комплектом і мали право виступати у всіх судах, а другі не були обмежені в

числі і практикували в нижчих судах. Штатні призначалися начальником провінції з числа понадштатних.

Згодом, при імператорі Леві встановлюється іспит для кандидатів в адвокатуру (V ст.); обмежується кількість штатних адвокатів у кожній провінції; надаються різні привілеї (як всьому стану, так і деяким його членам). Таким чином, законодавство прагне детально визначити всі сторони адвокатської професії. Адвокатура втрачає статус вільної професії і потрапляє в повну залежність від держави [23, с.102].

Ораторське мистецтво більш не було таким затребуваним, адже у період правління імператора оратори більше не мали впливу на хід державних справ. Згодом, ораторське мистецтво почало занепадати.

Таким чином, Римська адвокатура пройшла два етапи: перший, тобто республіканський можна охарактеризувати словами «свобода та розквіт», а другий, тобто імператорський – словами «регламентація та занепад».

Зародження адвокатури в історії Стародавньої Греції та Риму внесли величезний вклад в подальше формування адвокатури в різних державах Східної та Західної Європи.

Як відомо, Середньовіччя характеризується спустошливими війнами та інквізицією, що надовго зупинили хід цивілізації та розвитку. Це стосувалося і судочинства, і, відповідно, розвитку інституту адвокатури.

До кінця XI століття у народів Західної Європи не існувало права як чіткої системи регулювання. У кожного народу був власний правовий порядок, який включав окремі законодавчі акти, що виходили від центральної влади, а також безліч неписаних правових норм і інститутів – як світських, так і церковних. Для європейських державного періоду характерною була відсутність професійних суддів, юристів, ієрархії судів[29, с.94].

Говорячи про часи Середньовіччя у світлі розвитку інституту адвокатури, слід згадати про кодекс норм «Закони Августа», які ще називають «Мельфійські конституції», видані у 1231 році. Цей документ представляє

собою кодифікацію права королівства Сицилія. Кодекс складався з трьох книг: перша – питання публічного порядку, друга – цивільно-правова і кримінально-правова процедура, третя – матеріальне цивільне право.

У Книзі Августа відображені основні риси сицилійської системи правосуддя, зокрема адвокатури. У титулі 84 зазначається: «Адвокати (*advocati*) у всіх судах повинні були перед допуском до роботи і потім щорічно приносити таку професійну присягу, в якій ішлося, що «вони будуть дбати про допомогу стороні, захист якої вони візьмуть на себе, з усією довірливістю і правдивістю без будь-яких хитрощів. Вони не будуть підказувати їм ставлення до фактів у справі. Вони не будуть здійснювати тиску проти їх справжніх переконань і не будуть брати на себе захист безнадійних справ. Якщо вони візьмуть на себе ведення справ, які заплутані брехнею одного боку і які спочатку здавалися їм справедливими, але в ході слухань на підставі фактів або закону визначилися несправедливими, вони негайно припинять захист ... Вони також складуть присягу в тому, що не прагнутимуть до збільшення розміру гонорарів у ході слухань і не будуть вступати в угоди, що стосуються сторін у суперечці»[23, с.109].

Проаналізувавши лише цей уривок, можемо дійти висновку щодо впливу римського права на розвиток середньовічного права.

Як влучно зазначив Ієрінг у своїй праці «Дух римського права на різних ступенях его розвитку»: «Три рази Рим диктував світу закони, три рази приводив народи до єдності: в перший раз, коли римський народ був ще в повній своїй силі – до єдності держави; вдруге після того, як цей народ вже зник – до єдності церкви; втретє – внаслідок засвоєння римського права в середні віки – до єдності права... Воно (римське право) здійснило повний внутрішній переворот, змінило все наше юридичне мислення»[30, с.237].

Часи Європейського Відродження характеризуються піднесенням не тільки культури, архітектури, науки, нових географічних відкриттів, а й подальшим розвитком та становленням адвокатури та юриспруденції.

Адвокатури Німеччини відводиться виняткова давність походження – дохристиянські часи. Але лише в добу Відродження вона набула свого юридичного визнання та законодавчого оформлення. І хоча згадки про адвокатуру зустрічаються в більш ранніх законах, одними з найважливіших віх Відродження німецької адвокатури визнаються: Закон від 1555 року, яким вводилася присяга, Закон від 1654 року, яким визнавалася морально–етична складова адвокатської діяльності, та Баварський кримінальний кодекс 1753 року [10, с.40].

У Німеччині існували різні професії, які можна було б віднести до юридичних професій. Найбільш відомими були «ходатаї» або «посередники». Такі посередницькі функції могли виконувати судді першої інстанції, прокуратори, адвокати. Проте посередники втрачають своє значення у 16 столітті. У той час посилюється значення адвокатів та прокураторів.

У судах вищої юрисдикції практикували адвокати і радники з правових питань, які мали університетську освіту; в судах першої та апеляційної інстанцій надавали юридичну допомогу прокуратори, які навчалися праву не більше одного року [23, с.112].

Інститут адвокатури епохи Відродження поділяють на три етапи. Перший етап характеризується як «приватне ремесло». Адвокати або об'єднувалися на засадах цехового устрою, або вели свою діяльність окремо один від одного. Не існувало якоїсь регламентації з боку держави, не існувало й писаних правил, яких мали дотримуватися адвокати.

Представником другого цехового ступеню розвитку є Велика Британія. Англійська модель професійної організації бере свій початок ще у 14 столітті. Єдиного нормативно-правового акту, який би регулював діяльність адвокатури як не існував, так і не існує донині.

В Англії роль перших захисників у позовах приписують так званим «фехтувальникам», які пропонували свої послуги, мандруючи з міста до міста ще у 13 столітті [10, с.35].

Суди в основному не мали постійного місцезнаходження, саме тому їх називали мандрівними. При кожному такому суді були прикріплені захисники, які об'єднувалися в співтовариства «Inns Court». Король Англії Едвард III Плантагенет вперше назвав адвокатів баристерами (англ. barrister), вказавши, що зі всіх захисників (а їх було багато різних категорій) тільки барістери можуть захищати сторони перед судом. Підготовка кандидатів в адвокати в Англії відбувалася не в університетах, як в інших країнах, а в самій адвокатській корпорації.

Двокамерна модель з поділом на баристерів (англійською «barrister») та соліситерів (англійською «solisitor»), які свого часу об'єдналися з аторнеями (англійською «attorney»), зберігається вже досить довго. Барістери, на відміну від соліситерів, вважаються адвокатами більш «високого рангу», маючи при цьому більше привілеій; також вони мають право виступати в судах, в тому числі і найвищих.

Першими на європейському просторі від цехового устрою відмовилися Німеччина (1780 рік) та Франція (1790 рік). На цій стадії адвокат є державним службовцем. У Пруссії аж до кінця 19 століття функції адвокатів покладалися на особливих членів суду [10, с.52].

Французькі адвокати першими у Європі подолали шлях до професійної незалежності. У 18 столітті був створений парламент. Саме тут розвивалося відоме на весь світ ораторське мистецтво французьких адвокатів. Відомий судовий оратор М. Карабчевський зазначав: «Від адвоката-оратора вимагають серйозної юридичної і загальнолітературної підготовки, живого, спостерігаючого розуму і творчого інстинкту, здатного оживити німі сторінки об'ємних форматів справи»[31, с.12-13].

Отже, після спустошливого Середньовіччя інститут адвокатури доби Відродження продовжив свій розвиток. Разом з тим, право почало існувати як чітка система регулювання. Починають з'являтися професійні суди, судді, та юристи.

1.3. Розбудова інституту адвокатури на теренах України

Історичний шлях виникнення та розвитку української адвокатури доцільно простежити з того часу, коли вона була організаційно оформлена й законодавчо закріплена як особливий правовий інститут.

У 9-12 століттях, тобто за часів Київської Русі судочинство будувалося на звичаєвому праві, і на цьому етапі не можна розглядати інститут адвокатури як такий що носив професійний характер. Роль захисників у суді виконували рідні та друзі сторін, «видоки» (свідки скоєного діяння), «послухи» (свідки обвинуваченого).

Як зазначають П.В. Кучевський та Р.А. Чайка, «першим кроком у формуванні даного інституту права та підставою для організації професійних захисників було судове представництво, що склалось у часи Київської Русі, у тому числі активна допомога у цьому процесі родичів «сутяжников» і їх «суседей», «миру» тощо» [32, с.8; 33, с.9].

Автентичною письмовою пам'яткою правової культури Київської Русі вважається Руська Правда (датована різними роками, починаючи з 1016 року), що зберігала своє значення до 15-16 віків. В її основу покладено звичаєве право. Руська правда містить норми кримінального, спадкового, торговельного законодавства.

Цей нормативний акт визначав, що суд з усіх світських справ зосереджувався у руках князя як верховного законодавця, правителя і судді, який вершив правосуддя особисто або доручав намісникам. Судовий процес носив змагальний і диспозитивний характер, судочинство було гласним і усним. У справах про злочини, які безпосередньо зачіпали інтереси правлячого класу, використовувалися форми розшукового (слідчого) процесу, до якого також зверталися і в церковній юрисдикції [12, с.5].

Обидві сторони в процесі називалися позивачами. Поруч з органами місцевого княжого суду існував також суд громади. Його компетенція

обмежувалася кордонами та особами громади [34]. Судовий процес за «Руською Правдою» починався позовом або «наклепом» з боку позивача, в якому вказувалися правопорушення і обвинувачений. У якості доказів були показання свідків, речові докази, присяга. Як вже було сказано раніше, свідками були видоки та послухи.

Важливим доказом вважався результат, отриманий так званим «судом божим», до якого належали судові присяги, різні випробування (ордалії), судовий поєдинок [35, с.154].

У тексті «Руської правди» інститут судового представництва та захисту не розкривається, хоча і можна зробити висновки, що суд здійснювався з дотриманням певних формалізованих звичаїв на підставі показань свідків-послушників(свідків «доброї слави»), видоків (очевидців події) і за участю судового захисника. Діяльність такого захисника мала характер моральної підтримки, суспільного, товариського, а непрофесійного заняття. Зазначений історичний період характеризується формуванням функцій захисту і представництва в судовому процесі, проте ще не йдеться про регламентації правового статусу захисника та представника [36, с.8].

Професійна адвокатура почала своє формування саме в період польсько-литовської доби (14-16 століття), адже в цей час писаний закон витіснив звичаєве право. Особливе значення мають Литовські статuti та Магдебурзьке право.

Перші згадки про судове представництво можна знайти в законодавчих збірках 15 століття. Згідно з Псковською Судною Грамотою, користуватися послугами повірених могли не всі, а тільки «жінки, діти, ченці, черниці, особи похилого віку і глухі» [37, с.21-22] А Новгородська Судна Грамота дозволяла всім користуватися послугами повірених [38, с.304].

Важливим є аналіз положень Статутів Великого князівства Литовського (у всіх його редакціях – 1529, 1566 та 1588 років), які діяли на українських

землях до 1840 року (на території Київської, Подільської та Волинської губерній) та 1843 року (на Лівобережній Україні) [39, с.69].

У Першому Статуті Великого князівства Литовського (1529 рік) застосовуються такі поняття як «заступник» та «прокуратор». Як зазначає М.Р. Аракелян про відсутність чітких меж між цими поняттями: «тільки при ретельному аналізі артикулів і судових справ можна углядіти цю межу: послугами першого користувалися родичі, хворі та немічні люди, послугами другого – заможні шляхтичі. Така нечіткість у регламентації правового статусу прокуратора не визначає і його відповідальності за програну справу. Однак ця відповідальність простежується в забороні бути прокуратором особою, яка не має осілості, тобто земельних володінь у Великому князівстві Литовському, і з якого, у разі програшу справи, нічого стягнути» [40, с.105].

У Другому Статуті Великого князівства Литовського (1566 рік) йде вже більш чітко розмежування «заступника» та «прокуратора». Під поняттям «заступник» розумілася уповноважена особа відповідача, а «прокуратор» визначався як професійний представник особи.

Третій Статут Великого князівства Литовського (1588 рік) вже був систематизованим нормативно-правовим актом. У ньому детально регламентувався порядок судового захисту, було визначено два види представництва: представництво з повними процесуальними правами і помічник сторони.

Свої повноваження в суді прокуратор підтверджував письмовим документом, відповідним чином оформленим стороною доручення, межі якого визначалися його змістом. Таке доручення писалося власноруч довірителем і називалося «листом доручень», або «Прокурації». У випадках, коли сама сторона також брала участь в судовому засіданні, їй досить було усно підтвердити покладені на прокуратора повноваження. Цим Статутом встановлювалася участь захисника-прокуратора у справах, в яких брали участь

бідні люди, вдови та сироти, які не могли найняти собі захисника. Статут визначив професійні права і обов'язки прокуратора, окремі положення адвокатської етики і принципи професійної діяльності захисника, тобто зробив першу спробу закріпити і врегулювати в законодавчому порядку інститут адвокатури [41, с.159].

У 1743 р. був підготовлений проект законодавчого акта, який отримав назву «Права, за якими судиться малоросійський народ». У цьому документі вперше вживається термін «адвокат» замість терміна «прокуратор» [42, с.95-96]. Не дивлячись на те, що цей кодекс не був прийнятий, його застосовували на практиці. В ньому визначалися права та обов'язки адвоката, навіть були норми щодо етичної складової, конфіденційності та присяги; встановлювалася відповідальність за порушення адвокатом обов'язків та недотримання вищевказаних встановлених норм. Була закріплена платна і безоплатна правова допомога.

Як самостійний правовий інститут адвокатура в Україні починає свій розвиток у 60-ті роки 19 століття після проведення судової реформи, яка сприяла відокремленню адвокатури від адміністрації, закріпленню права громадян на захист у суді, а також гарантувала спільний і рівний для всіх суд, гласність процесу. Адвокатів у ті часи називали повіреними, їх розподіляли на дві категорії – присяжних повірених (особи з вищою юридичною освітою і стажем роботи в суді не менше п'яти років) і приватних повірених (особи, які досягли 18-річного віку і склали іспити в окружному суді або судовій палаті і отримали свідоцтво на право ведення судових справ). На відміну від присяжних повірених, приватні повірені могли виступати в тих судах, до яких вони були приписані і які здійснювали нагляд за їх діяльністю [11, с.21].

На початку 20 століття адвокатська діяльність набуває рис громадської діяльності, і вже не сприймається лише як професія.

Проте, після Жовтневої революції (1917 рік) інститут адвокатури занепав.

Згідно з Декретом «Про суд» № 1 від 24 листопада 1917 р., крім присяжного адвокатури, скасовувалися прокуратури, відділи кримінальних розслідувань і взагалі практично вся судова система. Здійснювати представництво в суді було дозволено будь-якому громадянину (громадянці), що володіли цивільними правами [43, с.14-15].

Новою формою організації захисту стали колегії осіб, а захист прав реалізовувався за допомогою форм громадського звинувачення і громадського захисту.

Важливою подією для історії української адвокатури було прийняття 14 лютого 1919 року «Тимчасового положення про народні суди і революційні трибунали». В ньому йшлося про створення колегій правозаступників; і саме це сприяло дало поштовх створенню юридичних консультацій у містах.

З 1922 року на території Радянської України діяло «Положення про адвокатуру Української РСР». Зокрема, воно врегулювало створення губернських колегій захисників у кримінальних і цивільних справах, проте визначення адвокатури не містило, поняття «адвокатура» і «колегія захисників» не розмежовувалися, поняття «адвокатська таємниця» теж не визначалося [41, с.160].

У 1939 році було прийнято «Положення про адвокатуру СРСР». У ньому були визначені завдання адвокатури, порядок вступу до колегії адвокатів, відповідальність.

У роки Другої світової війни, та після неї, інститут адвокатури не зазнав ані змін, ані новацій.

У 1962 році було прийнято «Положення про адвокатуру»; на відміну від «Положення» 1939 року, вимоги щодо вступу до професії стали більш жорсткими, розширилося коло прав адвокатів.

Ухвалення Конституції УРСР 1978 року підняло інститут адвокатури на вищий щабель. У ній були закріплені конституційні засади діяльності

адвокатів. Продовжували виконувати свої функції колеги адвокатів; також передбачалася безоплатна правова допомога.

Становлення сучасної української адвокатури бере свій початок 24 серпня 1991 року, з проголошенням України незалежною державою. Беззаперечно демократичним кроком було прийняття 1992 року Закону України «Про адвокатуру», текст якого відображає всю повноту тих прав, обов'язків, та свобод, якими має наділитися адвокат задля захисту законних прав і свобод громадян України, іноземних громадян, та апатридів. Цей закон визначив роль адвокатури у правозахисній системі України як один з гарантів забезпечення конституційних прав і свобод громадян.

Конституція України надала особливого значення адвокатурі, адже у статті 59 зазначається: «Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» [44].

Також була прийнята низка інших нормативно-правових актів, що врегульовують різні сторони функціонування адвокатури.

Щодо «основного закону» для адвокатів, що є чинним на теперішній час - це Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що був прийнятий у 2012 році.

У Роз'ясненні Міністерства юстиції України про «Реформування системи адвокатури: міжнародні демократичні стандарти та перспективи» зазначено, що «цей документ відобразив основні напрацювання попередніх законопроектів з урахуванням європейських стандартів організації адвокатури і здійснення адвокатської діяльності, а також висновків Венеціанської комісії та експертів, які надавалися на попередні законопроекти про адвокатуру» [45].

Висновок до розділу 1

Що стосується перших ступенів юридичного розвитку людського суспільства, адвокатура в тому вигляді, у якому вона існує у світі сьогодні, на той час була відсутня, і вона не виникла одразу в організованому вигляді. Певні праці філософів та історія стародавніх культурних народів нашо́вхують нас на думку про те, що тоді вже розвинулася сама філософія адвокатського мислення, потреба в організованому захисті інтересів.

Поштовхом до виникнення інституту адвокатури були економічні передумови, розвиток торгівлі та мореплавства, ускладнення суспільних відносин. Тобто, разом з розвитком самого суспільства, підняттям його на вищий щабель розвитку, адвокатура була необхідна у різних сферах життя людей.

Історично відомо про високий рівень розвитку судової системи у Стародавній Греції, адже саме тут зародилася адвокатура як соціальний інститут.

Беззаперечний внесок у розбудову інституту адвокатури зробив Давній Рим.

Всесвітньо відомим документом є Закони XII таблиць, що є першоджерелом писаного права Стародавнього Риму. Закони XII таблиць представляли собою збір правових норм, що регулювали різні галузі, тобто були консолідованим звичаєвим правом тогочасного Риму. Ці Закони регулювали сферу сімейних і спадкових відносин, містили норми зобов'язального права, кримінального права, та інше.

Дуже яскраво розвивалося і ораторське мистецтво, яке є одним зі складових адвокатської діяльності і у стародавньому світі, і станом на сьогоднішній день.

Римська юриспруденція була дійсно на високому рівні, і про це свідчать різні документи. Рим створив усі передумови для виникнення і розвитку професії під назвою «адвокат». Але через певні обставини – розквіт тиранії,

занепад та падіння Риму – не відбулося об'єднання людей цієї професії у спільноту за професійною ознакою.

Часи Європейського Відродження характеризуються піднесенням не тільки культури, та нових географічних відкриттів, а й подальшим розвитком та становленням адвокатури та юриспруденції. Говорячи про цей час, необхідно наголосити на тому, що право у багатьох країнах Європи почало існувати як чітка система регулювання. Починають з'являтися професійні суди, судді, та юристи.

Що стосується розбудови української адвокатури, її історичний шлях почався за часів існування Київської Русі. Адвокатура не носила професійний характер, проте, вже були задані передумови: спочатку адвокатура будувалася на засадах звичаєвого права, а згодом була організаційно оформлена, як, наприклад, в «Руській правді». Професійна ж адвокатура почала своє формування в 14-16 століттях, тобто в період польсько-литовської доби.

Як самостійний правовий інститут, адвокатура в Україні починає свій розвиток у 60-ті роки 19 століття, після проведення судової реформи.

Довгий час цей інститут був під гнітом застарілої моделі адвокатури радянського періоду.

Найважливішим для української адвокатури є той час, коли Україна була не у складі якої-небудь держави, а коли вона стала незалежною, тобто 24 серпня 1991 року; разом з прийняттям Закону України «Про адвокатуру», та інших нормативно-правових актів у подальшому.

Українська адвокатура розвивалася поряд з розвитком цієї інституції в інших країнах Європи, на усіх історичних етапах. Такий висновок можна зробити з огляду на історію.

РОЗДІЛ 2 НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

2.1. Етапи доступу до професії: кваліфікаційний іспит та стажування

Результатом підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, постала необхідність адаптації законодавства до європейських стандартів у всіх сферах. Важливим питанням у цьому розрізі, яке є тенденцією правового регулювання відносин на шляху до євроінтеграції, є захист прав людини. Забезпечення професіонального захисту прав безпосередньо стосується організації адвокатської діяльності, відповідності такої організації європейським стандартам. Необхідність впровадження саме професійного захисту на високому рівні, сприяло введенню адвокатської монополії на представництво в судах України. Питання доступу до професії адвоката є актуальним, оскільки останнім часом українське законодавство у цій сфері змінюється, трансформується.

Процедура набуття права на заняття адвокатською діяльністю чітко відображує вимоги суспільства до адвокатів, демократичність умов вступу до адвокатської професії. За останні роки ця процедура все більше і більше ускладнюється. На мою думку, це є правильним, адже захищати інтереси громадян повинен професіонал своєї справи.

Деякі науковці вважають, що таке ускладнення процедури є необхідною умовою для підвищення рівня якості надання правової допомоги. На думку Д. Забавського, таким способом держава гарантує, що «лише ті громадяни, які мають глибокі знання у сфері юриспруденції, перевірені під час складення кваліфікаційних іспитів та проходження стажування, зможуть отримати офіційно визнане та гарантоване державою право на заняття адвокатською діяльністю та здійснення незалежної професійної діяльності» [46].

Як зазначав С. Сафулько, попередній Закон України «Про адвокатуру» містив норми, що робили адвокатуру легкодоступною, вимоги були

несерйозними, у порівнянні з вимогами до інших професій (суддів, нотаріусів, прокурорів), так і з вимогами до претендентів у адвокати в інших країнах; «маючи слабких адвокатів, ніколи не матимемо чесного правосуддя» [47, с.139]. Я поділяю цю думку, адже правова держава не може існувати без висококваліфікованої адвокатури.

Одне з найголовнішого у всій діяльності адвоката - безпосереднє присвоєння статусу адвоката. Повноцінна реалізація статусу адвоката можлива лише за умови належного оформлення повноважень, і в даному контексті мають місце етапи доступу до професії.

Як зауважує Р. Лісіцин, з моменту присвоєння адвокатом статусу, він наділяється загальною правосуб'єктністю, тобто отримує потенційну можливість використовувати загальні повноваження адвоката, а для того щоб така можливість стала реальною, він повинен отримати спеціальну правосуб'єктність, яка б означала його здатність здійснювати адвокатську діяльність використовуючи вже й спеціальні повноваження певних процесуальних суб'єктів [48, с.29].

Таким чином, в момент отримання адвокатом статусу – він отримує тільки професійний статус адвоката, а от статус адвоката-представника чи захисника – в момент вступу у відповідний процес.

Відповідно до п. 1 статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [49].

Слід зазначити, що вимога «повна вища юридична освіта» деякий час викликала запитання: який саме рівень вищої освіти – бакалаврський чи магістерський - вважається рівнем, який особа повинна мати для можливості стати адвокатом. З прийняттям нового Закону України «Про вищу освіту» у

2014 році, виникли проблеми з визначенням поняття «повної вищої освіти», якщо брати до уваги попередню редакцію закону. Проте, у Прикінцевих та перехідних положеннях зазначено, що «вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста (повна вища освіта) після набрання чинності цим Законом прирівнюється до вищої освіти ступеня магістра» [50].

Також у Рішенні № 106 Ради Адвокатів України від 25.09.2015 р., зазначено, що освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» за спеціальністю «правознавство» не може бути прирівняний до освітнього рівня повна вища юридична освіта. Особа з освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр за спеціальністю «правознавство» не може бути адвокатом. Для здобуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні слід враховувати стаж роботи в галузі права після здобуття претендентом повної вищої юридичної освіти (вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра) [51].

Тобто, особа, яка отримала диплом магістра, має можливість скласти кваліфікаційний іспит.

Також викликала питання вимога про стаж роботи в галузі права. А саме: які посади можна назвати такими, що відносяться до «галузі права». У самому Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не передбачено переліку посад. А передбачено пунктом 6 Розділу 2 Порядку складення кваліфікаційного іспиту [52], де і вказано посади, роботу на яких слід зараховувати до стажу роботи в галузі права.

Що стосується вимоги про дворічний стаж у галузі права, тільки після якого особа має право скласти кваліфікаційний іспит (який є першим етапом при набутті статусу адвоката), то деякі юристи вважають, що такий період є занадто довгим, адже особа після проходження кваліфікаційного іспиту ще проходить стажування тривалістю в шість місяців. Проте, на мою думку, ця вимога спрощена, якщо брати до уваги серйозність та відповідальність професії адвоката. В Україні для суддів, наприклад, передбачається вимога про наявність п'ятирічного стажу (ч. 1 ст. 69 Закону України «Про судоустрій та

статус суддів» [53]), а для нотаріуса - шестирічного стажу роботи в галузі права (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про нотаріат» [54]).

Відповідно до статті 9 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», кваліфікаційний іспит є атестуванням особи, яка виявила бажання стати адвокатом. Він полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, а також у виявленні рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону [49].

В Україні діє Програма складання кваліфікаційного іспиту, передбачена рішенням Ради Адвокатів України від 26.02.2016 р. № 68 «Про затвердження у новій редакції Програми складання кваліфікаційного іспиту»[55], в якій проведення письмового іспиту полягає в складенні різного роду процесуальних документів (3 із понад 60 можливих варіантів), а також в складанні висновку щодо правової позиції та тактики захисту або надання іншої правової допомоги по фабулі наданої справи. Слід зазначити, що складання кваліфікаційного іспиту передує стажуванню – мета останнього полягає у набутті практичних навичок майбутнім юристом; та що письмовий іспит складається першим, а до складання усного іспиту допускаються особи, які успішно склали письмовий іспит. З огляду на те, що при складенні кваліфікаційного іспиту значний аспект приділяється практичним знанням особи, виникає запитання: навіщо тоді стажування?

На мою думку, законодавець цим ставить під сумнів доцільність проведення кваліфікаційного іспиту, у розрізі саме такої процедури, яка діє станом на сьогоднішній день. Важливим є розуміння законодавцем того, що кваліфікаційний іспит не є атестуванням особи, яка після проходження такого буде здійснювати самостійну адвокатську діяльність, а повинен розглядатися як іспит для визначення відповідності особи цій професії, перевірка певних теоретичних знань, і в подальшому – можливість отримання практичних знань.

Також діє Концепція реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю, прийнята Рішенням № 25 від 30.03.2018 [56].

Аналіз цих актів нашою на думку про те, що кваліфікаційний іспит перш за все спрямований на виявлення практичних навичок, здатність застосовувати закон з точки зору функціональних основ адвокатури. Перевіряються не тільки теоретичні знання у галузі права, історії адвокатури та адвокатської етики, а й наявні практичні завдання із вирішенням юридичних задач, складенням процесуальних та інших документів, необхідних адвокату в повсякденній роботі.

Свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту дійсне протягом трьох років з дня складення іспиту [49].

Після складення кваліфікаційного іспиту, наступним етапом є стажування.

Основними завданнями стажування є: 1) вивчення деонтологічних основ адвокатської діяльності, методів організації роботи адвокатських об'єднань, адвокатських бюро, особливостей діяльності адвоката, який здійснює її індивідуально; 2) підвищення рівня теоретичних знань та набуття практичних навичок, необхідних для здійснення адвокатської діяльності; 3) поглиблення професійної спеціалізації, накопичення практичного досвіду для якісного надання правової допомоги.

Стажування полягає в перевірці готовності особи, яка отримала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, самостійно здійснювати адвокатську діяльність. Стажування здійснюється протягом шести місяців під керівництвом адвоката за направленням ради адвокатів регіону [49].

Відповідно до пункту 1.6 Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, стажування здійснюється протягом шести місяців і обчислюється шляхом сумарного обліку робочого часу стажиста на виконання

програми та плану стажування. Загалом робочий час стажиста за увесь період стажування має становити не менше 550 (п'ятсот п'ятдесят) годин, з яких не менше 50 (п'ятдесят) годин робочого часу має становити заняття стажистом юридичною практикою [57].

Слід наголосити на дискусії, що велися з приводу внесків за проходження стажування. Спочатку, розмір внеску становив 20 мінімальних заробітних плат, проте згодом його було скасовано. Значний розмір внеску непокоїв не тільки юристів, а й адвокатів, адже така сума розглядалася як така, що може стати суттєвою перешкодою в доступі до адвокатської професії. 20 грудня 2016 року Верховна Рада України прийняла Закон [58], яким внеслися зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Наразі, розмір внеску на проходження стажування не може перевищувати 3 мінімальних заробітних плат. Прийняття саме такого розміру внеску створило демократичніші умови доступу до адвокатської професії.

Деякі стажисти, по суті, виступають помічником адвоката і виконують роботу за завданням адвоката, перебуваючи у трудових відносинах – і, таким чином, отримують заробітну плату.

А деякі стажисти під час проходження стажування не отримують заробітної плати, адже вони просто виконують план стажування. Пунктом 2 частини 2 статті 10 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»[49] встановлено, що стажування може здійснюватися у вільний від основної роботи час стажиста. Проте, об'єднання стажування та роботи може негативно вплинути на якість стажування. 6 місяців стажування – є відносно коротким терміном (якщо ще брати до уваги європейські країни); і якщо під час котрого стажист займається не лише адвокатською практикою, а ще й працює в іншій сфері – нівелюється основне призначення такої підготовки. Як зазначає І.Т. Контюкова, «при повноцінному стажуванні, не відволікаючись на іншу роботу за сумісництвом, особа може успішно оволодіти професійними знаннями та навичками у всіх напрямках адвокатської діяльності» [59, с.28].

З іншого боку, на момент проходження стажування, особа вже має стаж роботи у галузі права принаймні два роки, під час якого вона могла ознайомлюватися з діяльністю адвоката на різних стадіях судочинства, і, можливо, вона брала участь у тих чи інших судових справах. І не можна остаточно сказати, термін стажування, що дорівнює 6 місяцям – це мало чи достатньо для майбутнього адвоката.

Стажування постає важливим у зв'язку з запровадженням монополії на здійснення представництва адвокатами в суді. Юристи не можуть здійснювати представництво, а може лише адвокат. З часом, юристів з досвідом представництва в суді буде все менше і менше, внаслідок неможливості молодих юристів здійснювати представництво в суді у своїй практичній доадвокатській діяльності. Тому, стажування стане єдиним способом отримання практичних навичок майбутніми адвокатами.

Законодавство передбачає підставу звільнення особи від стажування. Від проходження стажування звільнюються особи, які на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічника адвоката не менше одного року за останні два роки [49]. Пунктом 12.1 згаданого вище Положення встановлено, що на відміну від стажиста, до стажу роботи помічником адвоката, що дає право на звільнення від проходження стажування, враховується стаж роботи помічником адвоката на умовах повного робочого тижня.

Отже, стажування є обов'язковою, і, разом з тим, важливою умовою отримання особою статусу адвоката. Стажування дозволяє отримати певний рівень навичок та практичних знань, які є необхідними при наданні майбутнім адвокатом своїх послуг.

Наступними та завершальними етапами для набуття права на заняття адвокатською діяльністю є складення присяги адвоката та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Присяга адвоката асоціюється з поняттям честі. У цьому контексті не слід нехтувати психологічною та моральною стороною особисто для того, хто складає таку присягу. Адже адвокат публічно бере на себе обов'язок чесного виконання своїх професійних функцій, дотримання не тільки закону, а й загальнолюдських цінностей.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», особа, стосовно якої радою адвокатів регіону прийнято рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, не пізніше тридцяти днів з дня прийняття цього рішення складає перед радою адвокатів регіону присягу адвоката України [49].

Слова присяги є наступними: «Я, (ім'я та прізвище), урочисто присягаю у своїй адвокатській діяльності дотримуватися принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, правил адвокатської етики, чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правову допомогу відповідно до Конституції України і законів України, з високою відповідальністю виконувати покладені на мене обов'язки, бути вірним присязі» [49].

Порушення присяги адвоката України (як і порушення правил адвокатської етики) є дисциплінарним проступком.

Особі, яка склала присягу адвоката України, радою адвокатів регіону у день складення присяги безоплатно видаються свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України [49], котрі не обмежуються віком особи та є безстроковими.

Отже, процедура набуття статусу адвоката складається з наступних етапів: 1) допуск до складення кваліфікаційного іспиту; 2) складення кваліфікаційного іспиту; 3) проходження стажування; 4) складення присяги адвоката України, та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

2.2. Принципи та форми здійснення адвокатської діяльності

Стаття 59 Конституції України закріплює право кожного на професійну правничу допомогу [44]. А стаття 29 Конституції України встановлює, що кожному заарештованому чи затриманому з часу його затримання повинна бути надана можливість захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника [44]. У такий спосіб держава гарантує юридичну допомогу особам, які її потребують. Також кожен має право вільно обирати собі захисника. І задля того, щоб проголошені Конституцією права особи були реалізовані, в Україні діє адвокатура.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [49].

Вважаю за необхідне проаналізувати кожен принцип адвокатської діяльності окремо.

Принцип верховенства права

Принцип верховенства права закріплений статтею 8 Конституції України [44].

Верховенство права - конституційна декларація. Суть принципу означає абсолютний і безумовний пріоритет права, незалежно від того, хто стоїть перед Законом. У розбудові і діяльності адвокатури в цілому цей принцип закладається як одна з головних підвалин єдиної незалежної професійної правозахисницької інституції країни, як акт свідомого визнання і сприйняття конституційного пріоритету у всіх правотворчих та правозастосувальних процесах на теренах України [10, с.60].

Відповідно до статті 7 Правил адвокатської етики, у своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного

захисту й представництва прав та законних інтересів клієнта, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності [60].

Для адвокатури принцип верховенства права має особливе значення, оскільки адвокатська діяльність спрямована на захист загальноновизнаних принципів, прав і свобод.

Принцип законності

Якщо верховенство права - поняття науково-теоретичне і визначальне для усієї системи права, то феномен Законності, зароджуючись у теоретично-правовій сфері правотворення, охоплює величезну територію правозастосувальної практики через компетентні органи й організації країни, але одночасно законність як принцип діяльності адвокатури є фактором повсякденної оцінки застосування Закону у кожній конкретній справі [10, с.60].

Відповідно до статті 7 Правил адвокатської етики, адвокат не має права в своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству або цим Правилам [60].

Адвокат має орієнтуватися в останніх законодавчих змінах, знати, які нормативно-правові акти втратили силу або діють на даний момент.

Принцип незалежності

Стаття 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає адвокатську діяльність як незалежну професійну діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту [49].

Із змісту цієї норми права випливає, що:

– по–перше, незалежність адвоката є суто професійною категорією, тобто незалежність у межах конкретних функцій – захист, представництво, надання інших видів правової допомоги клієнту. Адвокат також є повністю незалежним у виборі клієнта та умов угоди на надання правової допомоги. Адвокат є вільним у виборі засобів захисту та власної позиції, яку він узгоджує з

клієнтом. Клієнт – це єдина процесуальна фігура, з якою адвокат зобов'язаний узгоджувати кожен свій крок, пов'язаний із захистом інтересів останнього.

– по–друге, свою професійну незалежність адвокат повинен розуміти не як щедрий аванс держави, а як запоруку довіри, гарантію невтручання і підкреслення відповідальності за свою діяльність. Незалежність на практиці – це дійсно ніким не контрольована свобода процесуальних дій адвоката під час провадження конкретної справи в межах закону, своїх процесуальних прав та обов'язків. Але це водночас і висока свідомість та відповідальність перед клієнтом. Отже, професійна незалежність обмежена інтересами клієнта і правовими межами закону [10, с.61].

Відповідно до міжнародних стандартів, держави зобов'язані створити умови, в яких адвокати зможуть виконувати свої професійні обов'язки і функції, а також забезпечити захист їх ролі та прав, як і інших учасників судової системи. У таких умовах адвокати зможуть захищати своїх клієнтів у відповідності з законом в відсутності тиску чи втручання ззовні [61]. Зокрема, міжнародні стандарти передбачають обов'язок держави забезпечити, щоб адвокати: «(а) мали можливість виконувати всі свої професійні обов'язки в обстановці, вільною від загроз, перешкод, залякування або невиправданого втручання; (б) мали можливість здійснювати поїздки і безперешкодно консультувати своїх клієнтів в країні та за її межами; (с) не піддавалися судовому переслідуванню і судовим, адміністративним, економічним чи іншим санкціям за будь-які дії, вчинені у відповідності до визнаних професійних обов'язків, норм та етики, а також загрозам такого переслідування і санкцій» [62].

Також, Загальним кодексом правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства задекларовано один з основних принципів діяльності адвокатури: «Завдання, що виконуються адвокатом у процесі професійної діяльності, вимагають його абсолютної незалежності і відсутності будь-якого

впливу на нього, пов'язаного, в першу чергу, з його особистою заінтересованістю або тиском ззовні» [63].

Принцип конфіденційності

Цей принцип є основоположним у відносинах адвоката та клієнта.

Обов'язком адвоката є дотримання принципу конфіденційності, однією зі складових якого є дотримання адвокатської таємниці. Адвокатська таємниця є специфічною ознакою, відмінною особливістю адвокатської діяльності. Це те, без чого адвокатська діяльність трансформується в суто консультаційну, та суттєва ознака, без якої і саме явище втрачає свою суть, свій змістовний бік. Відмінність адвоката від інших осіб, що надають правову допомогу, полягає в гарантованій законом незалежності та корпоративній підконтрольності. Саме адвокат наділений правом на адвокатську таємницю, а також несе обов'язок її збереження та відповідальність за її неправомірне розголошення [64].

Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи від 25.10.2000 р. «Про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків» встановлюють, що слід вживати всіх необхідних заходів для забезпечення додержання конфіденційності відносин між адвокатом і його клієнтом. Адвокатам належить зберігати професійну таємницю відповідно до національних законів, підзаконних актів і професійних стандартів. Будь-яке порушення професійної таємниці без згоди клієнта має підлягати належним санкціям [65].

На думку Ю.С. Пилипенка, адвокатська таємниця являє собою стан заборони доступу до інформації, що становить її зміст, за допомогою встановлення спеціального правового режиму. При цьому правовий режим адвокатської таємниці – це особливий порядок правового регулювання, що діє у сфері надання/отримання кваліфікованої юридичної допомоги і спрямований на формування та охорону імунітету довірителя шляхом встановлення заборон на несанкціоноване отримання, розголошення та/чи інше неправомірне використання будь-якої інформації, що стала відомою адвокату. Також автор зазначає, що правовий режим адвокатської таємниці спрямований на захист

імунітету не тільки довірителя, а й адвоката, оскільки без дотримання імунітету адвоката, як його професійного привілею, не може бути забезпечений імунітет довірителя [66, с.23].

С.М. Логінова вважає, що предметом адвокатської таємниці є факт звернення до адвоката, мотиви, що спонукали до звернення, відмова адвоката від доручення та її мотиви, умови договору про надання юридичної допомоги, документи, які передані адвокату клієнтом, суть консультацій, порад та роз'яснень, правові документи, що складені адвокатом, відомості, які отримані з матеріалів справи, процесуальні дії адвоката, що спрямовані на реалізацію прав клієнта, відомості про особисте життя клієнта та членів його родини, будь-які інші відомості, що можуть бути розголошені лише з дозволу клієнта [67, с.13].

М.М. Погорецький дійшов висновку, що предметом адвокатської таємниці є: 1) будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику та стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта; 2) питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання; 3) зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката; 4) електронна переписка між адвокатом та його підзахисним, зміст їхніх телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції; 5) складені адвокатом документи, інформація, що зберігається на електронних носіях; 6) інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності; 7) факт звернення клієнта до адвоката за правовою допомогою [68, с.108].

Інколи, плутають поняття «конфіденційність» і «адвокатська таємниця», проте вони суттєво відрізняються за змістом.

Конфіденційність означає визначену законом чи іншим правовим актом інформацію, яка характеризується обмеженістю доступу до неї певного кола осіб.

І якщо поняття адвокатської таємниці і містить ознаки конфіденційності, то останнє є абстрактним поняттям і не має на увазі якийсь конкретний вид діяльності. Саме цим можна пояснити англо-американську практику, яка визнає два види конфіденції – «privacy» і «secrecy». У першому випадку йдеться про прерогативи особистості, в другому це – інформація для службового користування, що доступна обмеженому колу офіційних осіб фірми, корпорації, державного органу, громадської чи політичної організації. Суттєва відмінність поняття і суті адвокатської таємниці у тому, що вона поєднує у собі «privacy» та «secrecy» [10, с.64].

Принцип уникнення конфлікту інтересів

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» наступним чином тлумачить цей принцип: «конфлікт інтересів - суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності».

По суті, принцип уникнення конфлікту інтересів – законодавчо обумовлені основи діяльності адвоката, відповідно до яких адвокат не має права надавати будь-які юридичні послуги клієнту, інтереси якого суперечать захищеним правам інтересам клієнту, якому вже надаються або раніше надавалися юридичні послуги (крім випадків письмової згоди таких клієнтів; або якщо надання таких юридичних послуг суперечать інтересам адвоката, його членам сім'ї).

Форми здійснення адвокатської діяльності

Відповідно до частини 3 статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», чітко передбачено, що «адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності)».

Індивідуальна адвокатська діяльність

Адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою. Такий адвокат може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки (у тому числі ордера) із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові, номерів і дати видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю [49].

Також, адвокат самостійно укладає договори найму працівників, зокрема, зі своїм помічником. Відповідно до абз. 2 підп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового Кодексу України, адвокат як особа, яка здійснює незалежну професійну діяльність, вправі використовувати найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб [69].

Адвокат самостійно від власного імені укладає договори про надання правової допомоги з клієнтами. Таким чином, він набуває прав та виконує обов'язки за цими договорами, відшкодовує шкоду, зокрема, майнову, за неналежне виконання цих договорів.

Адвокатське бюро

Адвокатське бюро є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і діє на підставі статуту. Найменування адвокатського бюро повинно включати прізвище адвоката, який його створив [49].

Адвокат-засновник має право приймати рішення з будь-якого питання діяльності бюро: щодо основних напрямів його діяльності; внесення змін до статуту бюро; затверджувати річні звіти та бухгалтерські баланси; приймати рішення про припинення діяльності бюро, утворення (призначення) комісії з припинення юридичної особи (ліквідаційної комісії, ліквідатора тощо), затвердження ліквідаційного або розподільного балансу (передавального акта).

Виконавчим органом адвокатського бюро, що здійснює управління його поточною діяльністю, є директор (керуючий). Здебільшого адвокат-засновник одночасно є директором адвокатського бюро, але на посаду директора адвокатом, який заснував адвокатське бюро, може бути призначена й інша

особа. У такому разі директор підзвітний адвокату-засновнику адвокатського бюро, організує виконання його рішень та не вправі приймати рішення, обов'язкові для засновника адвокатського бюро.

На противагу індивідуальній адвокатській діяльності, адвокатське бюро не обмежене у кількості працівників, наймана праця яких може використовуватися, та може застосовувати спрощену систему оподаткування, обліку та звітності.

Адвокатське бюро може залучати до виконання укладених бюро договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах. Адвокатське бюро зобов'язане забезпечити дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності [49].

Стороною договору про надання правової допомоги, яка надається як адвокатом, що створив адвокатське бюро, так і адвокатом, який працює з адвокатським бюро на договірних засадах, виступає адвокатське бюро.

Адвокатське об'єднання

Адвокатське об'єднання є юридичною особою, створеною шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників), і діє на підставі статуту. Воно має самостійний баланс, може відкривати рахунки у банках, мати печатку, штампи і бланки із своїм найменуванням.

Як зазначається у науці, адвокатські об'єднання діють аналогічно до діяльності адвокатських бюро. Різниця полягає лише в тому, що останнє створюється шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників) [70, с. 420]. Звідси правовий статус адвокатського об'єднання у його зовнішніх відносинах з іншими особами (наприклад, клієнтами чи податковими органами тощо) є аналогічним адвокатському бюро.

Адвокатське об'єднання може залучати до виконання укладених об'єднанням договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах. Адвокатське об'єднання зобов'язане забезпечити

дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності [49].

Адвокат – член адвокатського об'єднання користується правами та виконує обов'язки відповідно до статуту адвокатського об'єднання, використовує його матеріальну базу та людські ресурси. Особливістю співробітництва адвоката з адвокатським об'єднанням на підставі цивільно-правового договору є те, що воно дозволяє адвокату збільшувати та розвивати свою власну клієнтську базу і водночас співпрацювати з адвокатським об'єднанням у деяких справах. Відмінність співробітництва адвокатського об'єднання з адвокатом-працівником полягає у тому, що адвокат отримує заробітну плату та не може мати своєї клієнтури, а веде виключно ті справи, які йому доручає адвокатське об'єднання.

Інколи виникає питання: чи може адвокат застосовувати при здійсненні адвокатської діяльності кілька організаційних форм, наприклад, одночасне здійснення ним адвокатської діяльності індивідуально та у складі адвокатського об'єднання. У рішенні № 71 «Про надання роз'яснень практичних питань реалізації Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо організаційних форм адвокатської діяльності», Рада адвокатів України дійшла висновку, що адвокатська діяльність у кількох визначених Законом організаційно-правових формах може здійснюватися адвокатом одночасно, як така, що не суперечить одна одній [71].

Таким чином, закон не забороняє та не обмежує адвоката у здійсненні своєї адвокатської діяльності у кількох формах її організації.

2.3. Підвищення кваліфікації як один з обов'язків адвоката

Підвищення кваліфікації є підвищенням професійного рівня адвоката, що є його важливим професійним обов'язком, дотримання якого має забезпечувати безперервне поглиблення, розширення й оновлення адвокатами своїх професійних знань, вмінь та навичок.

Наразі діє Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України [72], нова редакція якого набула чинності 01.07.2019 року. Дія цього Порядку поширюється на адвокатів та їх помічників, інформація про яких внесена до Єдиного реєстру адвокатів України.

Підвищення кваліфікації адвокатів спрямовано на: зміцнення їх правових навичок; практичну реалізацію правил адвокатської етики; підвищення рівня знань в напрямку прав людини та основоположних свобод; навчання повазі до прав та інтересів клієнтів; навчання захисту прав клієнтів і сприянню їхньому здійсненню; навчання сприянню належному здійсненню судочинства та реалізації права на справедливий суд; заохочення до участі у наданні безоплатної правової допомоги; інше поглиблення, розширення й оновлення їх професійних знань, вмінь та навичок [72].

Загальна організація процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні здійснюється Радою адвокатів України.

У порівнянні зі старою редакцією, види підвищення кваліфікації адвокатів не зазнали істотних змін. Це може бути як участь в акредитованих заходах у якості слухача або лектора, так і здобуття наукового ступеня, або написання наукових статей чи книг. Проте, змінився порядок нарахування балів.

Види підвищення кваліфікації адвокатів:

- навчання або викладання за професійними програмами підвищення кваліфікації адвокатів у вищих навчальних закладах III та IV рівня

акредитації, якщо вони є акредитованими операторами підвищення кваліфікації адвокатів (кількість балів визначається в межах акредитації);
(Операторами процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні є всі органи адвокатського самоврядування, включаючи Національну асоціацію адвокатів України та Вищу школу адвокатури)

- участь у міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових, науково-практичних та науково-методологічних конференціях, семінарах, круглих столах, тренінгах, програмах тощо, які організовані та проводяться операторами підвищення кваліфікації адвокатів в Україні та за кордоном (кількість балів визначається в межах акредитації);
- участь у будь-яких акредитованих заходах з підвищення кваліфікації адвокатів (в тому числі в форматі онлайн), які організовані операторами підвищення кваліфікації адвокатів після проходження тестування (за наявності) на онлайн-платформі адміністратора з підвищення кваліфікації адвокатів Вищою школою адвокатури (надалі - «ВША») Національної асоціації Адвокатів України (надалі – «НААУ») (кількість балів визначається в межах акредитації);
- виступ у якості сертифікованого лектора з доповіддю, презентацією або науковим повідомленням на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних та науково-методологічних конференціях, семінарах, круглих столах, майстер-класах, тренінгах тощо (застосовується подвоєна кількість балів в рамках акредитованого заходу);
- наукові або науково-практичні статті, які пройшли рецензування Вченою радою Вищої школи адвокатури НААУ (5000 знаків дорівнює одному заліковому балу);
- видання монографій, підручників, посібників (у тому числі у співавторстві) (1 видання - 12 залікових балів);
- здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права при здійсненні адвокатської діяльності (30 залікових балів);

- здобуття наукового ступеня доктора наук в галузі права (або доктора права в разі отримання ступеня за кордоном) при здійсненні адвокатської діяльності (45 залікових балів);
- робота в органах адвокатського самоврядування (в тому числі на виборних позиціях без оформлення трудових відносин згідно Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») (2 залікових бали на рік);
- участь в роботі секцій та комітетів (голова та заступники голови комітету, секції НААУ - 10 балів на рік; член ради комітету, секції НААУ – 5 балів на рік);
- інша діяльність, визначена Експертною радою НААУ [72].

Кількість нарахованих балів залежить від «віку» адвоката, тобто часу, коли саме адвокат набув свій професійний статус. За загальним правилом, адвокат зобов'язаний підвищувати кваліфікацію на рівні не менше 10 годин на рік. Одна година підвищення кваліфікації дорівнює одному балу. Тобто, всього треба набрати 10 балів. При цьому, необхідно отримати хоча б 2 бали за навчання з питань правил адвокатської етики та стандартів професійної діяльності, і не менше 50% балів за відвідування заходів, організованих операторами підвищення кваліфікації.

У той же час, до особи, яка тільки отримала свідоцтво на право зайняття адвокатською діяльністю, застосовуються більш жорсткі правила підвищення кваліфікації. А саме: не менше 16 годин щороку та не менше 48 годин в перших 3 роки. Таке правило застосовується до всіх адвокатів, які працюють менше 3 років, починаючи з 2019 року. Тобто, якщо свідоцтво отримано в 2017 році, то за 2019 та 2020 роки необхідно зібрати по 16 балів, а за 2021-й – вже 10.

Новий порядок більш вимогливий до молодих спеціалістів. Юристи, які набули статусу адвоката (незалежно від досвіду юридичної діяльності), в перший рік зобов'язані пройти модульну програму «Молодий адвокат», яку розробляє та організовує ВША НААУ. Така вимога застосовується тільки до адвокатів, які отримали свідоцтво після набуття чинності нового Порядку

підвищення кваліфікації адвокатів України. Проте, поки відсутня інформація щодо такої програми, її змісту, тривалості, та вартості; відповідно, немає даної інформації і на сайті ВША НААУ.

На мою думку, така програма для молодих адвокатів, дасть можливість отримувати сучасний та якісний освітній контент, який буде відрізнятися від класичної освіти. Адже тут будуть надавати саме практичні знання.

Як зауважує адвокат та заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України Валентин Гвоздій, зважаючи на динаміку змін у законодавстві, неможливо бути конкурентоспроможним професіоналом без постійного оновлення знань і поглибленого розуміння процесів, які впливають на адвокатську практику. Як показав досвід попередніх років, молоді адвокати значно більше часу присвячують відвідуванню заходів, форумів, конференцій тощо [73].

Не потрібно підвищувати кваліфікацію особам, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено. Однак, адвокати, діяльність яких було зупинено на один рік і більше, зобов'язані протягом трьох місяців пройти спеціальні курси підвищення кваліфікації за програмою та у порядку, розробленими ВША НААУ.

Варто зазначити, що новий порядок звільняє адвокатів від обов'язку постійно звітувати про підвищення кваліфікації, а нараховані за участь у заходах бали будуть зберігатися в електронному вигляді та вноситися автоматично до Єдиного реєстру адвокатів України. Вища школа адвокатури розробляє он-лайн платформу, яка дасть змогу: обліковувати кількість балів; організувати процес акредитації кожного заходу; організувати процес сертифікації лекторів у рамках кожного заходу; систематизувати інформацію для передання даних до Єдиного реєстру адвокатів України про кількість годин, які адвокат інвестував у підвищення своєї кваліфікації; проінформувати кожного адвоката про можливості підвищення кваліфікації, дати та терміни тощо. Он-лайн платформа розміщена на сайті cpd.hsa.org.ua. Вона міститиме

абсолютно всю інформацію про підвищення кваліфікації, про дати всіх заходів по всій Україні [74].

Виникає запитання: що трапляється у випадку не набрання балів? У разі відсутності необхідної кількості балів, Вища школа адвокатури зобов'язана проінформувати раду адвокатів регіону та відповідну кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури регіону про порушення даного Порядку. [72].

Якщо кількість балів за попередній період недостатньо для заліку, - додати їх неможливо. Період вважається закритим. В наступному періоді необхідно буде набрати недостатні бали, але головне – отримати 10 мінімально необхідних балів. Варто зазначити, що адвокат не втратить право на заняття адвокатською діяльністю у разі не набрання балів.

Як зазначає директор ВША НААУ Савва Кузьменко, керівництво Ради адвокатів України — НААУ не шукає причин покарання, а навпаки, демократично та якісно підходить до питання підвищення кваліфікації. І хоча в розвинених країнах передбачені санкції — від дисциплінарних покарань до фінансових стягнень, в українській адвокатурі все набагато простіше: адвокат сам вирішує, чи буде в Єдиному реєстрі адвокатів України інформація про підвищення ним кваліфікації. Також у разі скоєння дисциплінарних проступків адвокатом до матеріалів дисциплінарних проваджень додається інформація про те, що він не виконує рішень адвокатського самоврядування, і ці відомості будуть враховуватися при розгляді дисциплінарних проваджень [74].

Цікавими є думки адвокатів та юристів, які безпосередньо зіткнулися з новими вимогами.

Практикуючий адвокат Ростислав Кравець вважає, що «тепер адвокати зобов'язані щороку платити НААУ за 7 годин порожніх і в більшості випадків непотрібних семінарів. При цьому НААУ ще збиратиме кошти з тих, хто хоче читати семінари. Все це не підвищення рівня знань, а банальне вимагання

коштів на утримання непотрібного і вічно стурбованого Міністерства адвокатури» [75].

Іншої точки зору дотримується директор ВША НААУ Савва Кузьменко: «Всі критикують новий Порядок підвищення кваліфікації адвокатів. З особливою завзятістю його критикують лобісти інтересів сторонніх організаторів підвищення кваліфікації, оскільки він позбавив їх можливості наживатися на адвокатах, а віддав перевагу на проведення заходів з підвищення кваліфікації адвокатів саме органам адвокатського самоврядування. Друга група тих, хто критикує, — це юристи, які тільки увійшли у професію та одразу почали критикувати необхідність підвищення кваліфікації, в тому числі проходження тестування за результатом кожного заходу. Варто зазначити, що наявність критики — це чудова можливість проінформувати адвоката, що нововведення у підвищенні кваліфікації адвокатів не такі «страшні, як їх малюють» [75].

Отже, підвищення професійного рівня, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є професійним обов'язком адвоката, дотримання якого має забезпечувати безперервне вдосконалення знань, умінь і навичок. Це аксіома, яка не залишає місця для сумнівів. При цьому, як і всі процеси, система підвищення кваліфікації повинна відповідати сучасному світу. Тому і були розроблені нові правила, покликані значно спростити саму процедуру, заощадити час і ресурси, та дати можливість адвокатам отримати більш якісні знання. Особливо це стосується молодих адвокатів, які мають приділяти більше уваги підвищенню кваліфікації. Найголовнішою метою підвищення кваліфікації є передання знань від досвідчених адвокатів, суддів правникам, які вже завтра реалізують здобуті знання.

Висновок до Розділу 2

Отже, метою кваліфікаційного іспиту в адвокатуру є виявлення рівня практичних навичок особи та її умінь у застосуванні закону саме з точки зору надання правової допомоги. Особа, яка бажає стати адвокатом, повинна вміти віднайти в законі ті особливості його застосування, ті ймовірні варіанти тлумачення закону, які будуть свідчити на користь клієнта, можуть сприяти більш ефективному виконанню адвокатом своїх функцій.

А стажування полягає в підвищенні рівня теоретичних знань та набуття практичних навичок, необхідних для здійснення адвокатської діяльності, накопичення практичного досвіду для якісного надання правової допомоги. Тим самим особа перевіряється на готовність самостійно здійснювати адвокатську діяльність.

Загалом, процедура набуття статусу адвоката складається з таких етапів: 1) допуск до складення кваліфікаційного іспиту; 2) складення кваліфікаційного іспиту; 3) проходження стажування; 4) складення присяги адвоката України, та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Що стосується принципів адвокатської діяльності, то вони є основними напрямками поведінки адвоката з клієнтами, захисту їх інтересів. Це такі принципи, як : принцип конфіденційності, принцип верховенства права, принцип законності, принцип незалежності, принцип уникнення конфлікту інтересів. Суть принципу верховенства права означає абсолютний і безумовний пріоритет права, незалежно від того, хто стоїть перед Законом. Принцип незалежності полягає у визнанні адвокатської діяльності як незалежної професійної діяльності адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Принцип конфіденційності є обов'язком адвоката, однією зі складових якого є дотримання адвокатської таємниці.

І саме завдяки таким принципам, які закріплені законодавчо, будується демократичність та гуманізм у державі та у суспільстві в цілому.

Щодо форм здійснення адвокатської діяльності, то законодавчо обумовлені три такі: індивідуальна адвокатська діяльність, здійснення адвокатом своєї діяльності в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання. Зайняття адвокатською діяльністю індивідуально є організаційною формою, за якою адвокат здійснює свою діяльність без створення юридичної особи. На відміну від попередньої форми, адвокатське бюро є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і яке діє на підставі статуту. Схожою за змістом є форма адвокатського об'єднання, яке є юридичною особою, створеною шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників), і котре діє на підставі статуту. Адвокатські об'єднання діють аналогічно до діяльності адвокатських бюро. Різниця між адвокатським бюро та адвокатським об'єднанням полягає лише в тому, що останнє створюється шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників).

Як було визначено, адвокат може здійснювати свою діяльність одночасно у декількох формах.

Щодо підвищення адвокатом своєї кваліфікації, то це є його професійним обов'язком, дотримання якого має забезпечувати безперервне вдосконалення знань, умінь і навичок. У сучасному світі та у зв'язку з євроінтеграцією, така вимога є необхідністю.

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Права адвоката в Україні та проблеми їх реалізації

Адвокат повинен наділятися належним комплексом професійних прав, оскільки держава, покладаючи на адвоката конституційний обов'язок щодо надання професійної правничої допомоги, повинна забезпечувати й відповідні умови його реалізації.

На думку О.В. Маслюк, права та обов'язки захисника є «стрижнем його процесуального статусу, який, в свою чергу, являється «дзеркалом» його правового положення в кримінальному провадженні в цілому» [76, с. 259].

Сутність адвокатської діяльності випливає з змісту його права на правову допомогу. Право на захист – це сукупність процесуальних прав, заради забезпечення обвинуваченому охорони його законних інтересів, заради унеможливлення безпідставного притягнення його до відповідальності. Функцію захисту, Ю. Стецовський визначає як діяльність, спрямовану на виявлення обставин, що виправдовують обвинуваченого, виключають або пом'якшують відповідальність останнього, а також здійснюють охорону його особистих і майнових прав [77, с.49].

Статтею 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплено перелік професійних прав адвоката. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема:

- звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

- представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;
- ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;
- складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку;
- доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;
- бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;
- збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;
- застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом;
- посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;
- одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань;
- користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами.

Аналіз вищенаведеної норми настановлює на думку про те, що переважна більшість закріплених професійних прав адвоката безпосередньо пов'язана із збиранням доказів.

Наразі, проблема доказування, зокрема в розрізі участі адвоката у процесі доказування, є однією з найбільш актуальних щодо всіх видів проваджень, але найбільш дискусійною є в кримінальному судочинстві. На мою думку, є доцільним проаналізувати основні риси доказування у такому провадженні, в аспекті реалізації професійних прав адвоката.

Принцип змагальності передбачений статтею 129 Конституції України та статтею 7 Кримінального процесуального кодексу України (надалі – «КПК»). Розкривається це поняття у статті 22 КПК: «Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів» [78]. А статтею 93 КПК захисника як сторону захисту включено до суб'єктів збирання доказів.

Існують питання щодо нерівності умов між адвокатом-захисником та стороною обвинувачення щодо збирання та надання доказів у кримінальному судочинстві, особливо е стосується стадії досудового розслідування. На таку проблему вказує, зокрема, В.О. Попелюшко [79].

Найбільшою проблемою постає відсутність чітко встановленого процесуального порядку збирання доказів адвокатом-захисником у кримінальному судочинстві.

Адже поняття «збирання доказів» включає «не тільки і не стільки безпосереднє відшукування інформації, а насамперед надання виявленим відомостям конкретної процесуальної форми» [80, с.61], а доказ набуває властивість такого тільки після його процесуального закріплення і оформлення в установленому законом порядку [81, с.19].

Законодавець не врегулював належним чином механізм процесуального оформлення збирання доказів ані в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (у п. 7 ч. 1 ст. 20 визначено лише професійне право

адвоката збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази), ані в інших нормативно-правових актах.

С.А. Крушинський зазначає, що КПК України, надавши право стороні захисту збирати докази, практично не передбачив процесуальної форми його реалізації, внаслідок чого допустимість і достовірність отриманих нею доказів ставиться під сумнів [82, с.11]. На мою думку, правильним було б передбачити право на збирання та подання доказів саме на стадії досудового розслідування, адже саме на цій стадії вони матимуть вирішальний вплив на результати розслідування кримінальної справи. Моя думка підкріплюється наступним: «процесуальне рішення слідчого зумовлюється тією сукупністю доказів, якою він володіє на певному етапі розслідування. Вказана сукупність доказів перетворює право слідчого вибрати варіант процесуального рішення у обов'язок в певній ситуації обрати конкретне рішення» [83, с.13]. Реалізація такого права відбувається шляхом подання клопотання, котре розглядається згідно статті 220 КПК України.

Отже, законодавством визначено адвоката-захисника як суб'єкта збирання доказів, визначаючи його право самостійно збирати будь-які докази, способами які не тільки прямо передбачені законом, але й іншими шляхами, що таким законом не заборонені. Але через відсутність законодавчо врегульованого механізму процесуального оформлення доказів, по суті, робить це право таким, що лише визначено на папері, але не має способів реалізації.

Ще одним проблематичним питанням є право опитувати осіб за їх згодою. Аналогічно до попереднього дискусійного питання, законодавством не врегульована процедура реалізації адвокатом цього права.

Відсутність процедури процесуального оформлення результатів проведення такого опитування призводить до того, що «отримані адвокатом в ході опитування відомості використовуються виключно для обґрунтування клопотання про виклик громадянина до суду в якості свідка, але не як самостійні докази» [84, с.62].

Як зазначають у науковій літературі, проведений на підставі такого клопотання допит свідка, легалізує отримані адвокатом результати опитування особи. Таким чином, існує доцільність попереднього опитування осіб, які потенційно можуть в подальшому виступати як свідки по справі, з метою з'ясування характеру інформації, якою вони володіють. Як зазначають науковці [85, с.32], право адвоката самостійно збирати «свої» докази, є найважливішим проявом змагальності процесу.

Отже, професійне право адвоката на опитування осіб за їх згодою є тим правом, яке дозволяє сформувати допустиму доказову базу. Проте, у зв'язку з відсутністю законодавчого закріплення порядку проведення такого опитування, фактично перетворило таке право на декларацію

Окрім права опитування осіб за їх згодою, цим же пунктом (п. 7 ч. 1 ст. 20) передбачено право адвоката в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними. Як влучно зазначає Д.П. Фіолевський, законодавець «не потурбувався і про таку важливу справу, як нормування процедури вилучення речей та документів, залишивши її на розсуд адвоката» [86, с.126], вказуючи на необхідність, зокрема, отримання письмової згоди власника на таке вилучення.

У статті 13 Стандартів незалежності юридичної професії Міжнародної Асоціації Юристів [87] вказується на право юриста саме вільно шукати та отримувати інформацію, яка належить до його професійної діяльності. Відсутність належного законодавчого порядку робить проблематичною і реалізацію права адвоката запитувати та отримувати речі, документи, їх копії, оскільки ставить під сумнів можливість визнання їх допустимими доказами.

Тому, на мою думку, є необхідним законодавче закріплення процедури отримання адвокатом речей, документів та їх копій, у контексті її оформлення, використовуючи насамперед, за аналогією до права адвоката на опитування осіб.

Вказаний у п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», крім права запитувати, отримувати і вилучати, передбачає й право адвоката ознайомлюватися з речами, документами та їх копіями. Таке право в певним чином деталізується у п. 3 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно з яким адвокат має можливість ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом.

Проте, існує проблема практичної реалізації такого права. Вона полягає в тому, що як і в попередньому випадку, відсутність належного механізму його реалізації, у тому числі й щодо відповідальності осіб за неправомірну відмову виконати законні вимоги адвоката, по суті позбавляє адвоката можливості належним чином використовувати таке своє професійне право. Процесуальними кодексами передбачено і право адвоката на ознайомлення з матеріалами справи. Наприклад, КПК України передбачає й можливість відкриття матеріалів іншій стороні (стаття 290), що розглядається як одна із вагомих гарантій змагальності у кримінальному провадженні.

Таке право адвоката отримало своє закріплення і в міжнародних документах, які визначають стандарти діяльності адвокатури. Зокрема, пунктом 21 Основних положень про роль адвокатів [88] передбачено, що обов'язком компетентних органів влади є забезпечення адвокату можливості своєчасно знайомитися з інформацією, документами і матеріалами справи, а у кримінальному процесі – не пізніше закінчення розслідування – до судового розгляду.

Окрім прав, які безпосередньо пов'язані із збиранням доказової інформації, адвокат наділяється і комплексом інших прав, що нерозривно пов'язані з його професійною діяльністю. Так, у п. 2 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено право адвоката представляти і захищати права та інтереси клієнта не тільки в суді, але й перед

іншими суб'єктами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами.

Для реалізації вказаного права адвокат наділяється правом складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку (п. 4 ч. 1 ст. 20 Закону), яке відповідає аналогічному виду діяльності адвоката (п. 2 ч. 1 ст. 19 Закону). Слід зазначити, що заявлення клопотання розглядають як найдієвіший спосіб захисту прав та інтересів підозрюваних, обвинувачених, підсудних. Без нівелювання значення такого способу, виходжу з твердження, згідно з яким реалізація професійних прав адвоката (зокрема тих, що пов'язані із збиранням доказів), за загальним правилом, не повинна залежати від волевиявлення суду чи посадових осіб правоохоронних органів, які, на жаль, нерідко відмовляють в їх задоволенні.

При аналізі професійних прав адвокатів, слід враховувати те, що перелік, зазначений ч.1 ст.20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», не є вичерпним, оскільки пунктом 11 вказаної частини, встановлено, що адвокат може користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та іншими законами. А перелік таких прав передбачений Правилами адвокатської етики (зокрема, у статтях 13, 28, 33 тощо). Набуваючи індивідуальний правовий статус, адвокат поряд з усією сукупністю професійних прав отримує й певний комплекс, до прикладу, процесуальних прав (при реалізації ним процесуальної форми діяльності), який закріплюється, зокрема, процесуальними кодексами.

3.2. Гарантії здійснення адвокатської діяльності

Одним з основних, необхідних елементів правового статусу адвоката є гарантії його професійної діяльності.

Правові гарантії реалізації адвокатом своїх професійних обов'язків насамперед пов'язані з інститутом відповідальності адвоката, зокрема з таким видом відповідальності як дисциплінарна, яка «є універсальною гарантією належного, якісного здійснення захисту та надання правової допомоги адвокатом-захисником» [89, с.136].

Гарантії адвокатської діяльності не тільки повинні захищати адвоката, наприклад, від свавілля з боку держави, а й потрібно врахувати те, що саме на неї покладається обов'язок забезпечувати дотримання гарантій адвокатської діяльності (відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Держава, по суті, є основним суб'єктом реалізації таких гарантій.

Перелік законодавчо визначених гарантій адвокатської діяльності наводиться у статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Однією з основних, та найбільш дискусійних гарантій адвокатської діяльності є заборона вимагати від адвоката надання відомостей, що є адвокатською таємницею.

У ч. 1 ст. 10 Правил адвокатської етики збереження конфіденційності будь-якої інформації, що визначена як предмет адвокатської таємниці, розглядається і як право адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, і як обов'язок щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується.

Аналогічне положення містить Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського Співтовариства (п. 2.3.1), відповідно до якого конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката, а довіра до

адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності [63].

Український законодавець закріпив відповідальність за розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб у п. 2 ч. 2 ст. 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Така відповідальність полягає у накладенні на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю.

Таким чином, гарантія заборони вимагати від адвоката надання відомостей, які становлять адвокатську таємницю, перекликається як з його правом, так і з обов'язком щодо збереження конфіденційності таких відомостей, а також з відповідальністю адвоката, зокрема, у разі їх розголошення.

Аналіз поняття адвокатської таємниці наведений мною у пункті 2.2 цієї Дипломної роботи.

Дискусійним моментом у цьому розрізі є питання щодо можливості розкриття адвокатської таємниці. В.Л. Кудрявцев, маючи дві точки зору щодо цього питання, зазначає, що за однією адвокатська таємниця не може бути розкрита за жодних обставин, а за іншою – вона може бути розкрита у виняткових випадках (зокрема, якщо довіритель повідомляє адвокату про злочин, що готується, якому можна запобігти) [90].

Такі виняткові випадки, зазвичай, вважають можливість розкриття адвокатом професійної таємниці з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Або ж інший варіант – надати такому клієнту «поради» щодо не скоєння такого злочину, іншими словами, відмовляти клієнта від вчинення правопорушення. У цьому випадку, слід пам'ятати про ч.2 ст.7 Правил адвокатської етики, відповідно до якої адвокат не може давати клієнту поради, свідомо спрямовані на полегшення вчинення правопорушень, або іншим чином

умисно сприяти їх вчиненню його клієнтом або іншими особами [60], так як такі дії можуть бути кваліфіковані не тільки як дисциплінарний проступок, а такий адвокат ризикує бути визнаним як співучасник злочину.

На мою думку, не слід шукати причин недотримання адвокатом таємниці, адже це є його професійним обов'язком; і професійна таємниця адвоката вважається фундаментальним правом клієнта.

Засіб, за допомогою якого забезпечується збереження конфіденційної інформації клієнта є свідочий імунітет. Свідочий імунітет адвоката закріплюється положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 23), а також положеннями процесуальних кодексів: Цивільний процесуальний кодекс (п. 2 ч. 1 ст. 51); Кодекс адміністративного судочинства (п. 2 ч. 1 ст. 65); Кримінальний процесуальний кодекс України (п. 1, 2 ч. 1 ст. 65).

Свідочий імунітет адвоката не обмежений в часі (ч. 2 ст. 10 Правил адвокатської етики, п. 2.3.3 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства).

Загалом, аналізуючи гарантії здійснення адвокатської діяльності в Україні, можна зробити висновок, що вони відповідають міжнародним стандартам адвокатської професії. Але існують певні недоліки, які полягають у прогалинах у законодавстві; інколи такі недоліки полягають у невідповідності положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших нормативно-правових актів; також існують певні проблеми пов'язані з відсутністю чітких механізмів забезпечення реалізації гарантій здійснення адвокатської діяльності.

3.3. Реформування адвокатури як необхідна умова утвердження адвокатури як правозахисного інституту

Постійне вдосконалення інституту адвокатури є необхідним в умовах безперервного розвитку суспільства, та у вдосконаленні в усіх розуміннях правової держави. Такий правозахисний інститут як адвокатура повинен постійно оновлюватися, задля відповідності теперішньому стану суспільства та держави. Адже адвокатура перш за все націлена на реалізацію прав і свобод людини і суспільства в цілому.

Таке реформування можна розглядати у призмі подій теперішнього 2019 року. Реформа адвокатури є одним з компонентів судової реформи, яка бере свій початок з 2014 року. Головною складовою реформи є встановлення адвокатської монополії на представництво в судах.

Багато змін було внесено у процесуальні кодекси, що стосується судової процедури (нові засоби доказування, запуск електронного судочинства та інші).

Законом України №1401-III від 02.06.2016 «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» перехідні положення Конституції України доповнено п. 161. За змістом пп. 11 цього пункту, представництво відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 131-1 та ст. 131-2 Конституції України виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції — з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції — з 1 січня 2019 року. Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюватиметься з 1 січня 2020 року [91].

Проте, є виняток для представництва в суді у провадженнях, які розпочато до набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Такі справи розглядатимуться за правилами, які діяли до набрання чинності закону, до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню.

Таким чином, починаючи з 1 січня 2020 року, державні органи не зможуть самотійно представляти свої інтереси в судах, а ті посадові особи, які здійснюють представництво на підставі довіреності, будуть позбавлені повноважень. Представництво державних органів покладено на юридичні служби (адже Конституція України встановила порядок, відповідно до якого представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах здійснюватиметься виключно прокурором або адвокатами, а штатні юристи втратять свої повноваження на представництво, за винятком малозначимих справ та випадків самопредставництва юридичної особи).

Також слід пам'ятати про статтю 131-2 Конституції України, у якій зазначено, що Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [44].

29.08.2019 президент Володимир Зеленський в день першого засідання Верховної Ради 9 скликання зареєстрував у парламенті проект закону про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії).

Така подія започаткувала численні дискусії в правничих колах.

Загалом, думки адвокатів збігаються щодо позитивізму скасування адвокатської монополії. Адже разом із запровадженням адвокатської монополії, для адвокатів виникло зобов'язання з боку органів адвокатського самоврядування. Встановлення адвокатської монополії не принесло покращень і для самих клієнтів, адже до цього особа мала право вільно обирати собі захисника, не з адвокатів.

Також є прихильники адвокатської монополії.

Наприклад, позиція представника адвокатської спільноти Олександра Дульського (Комітет по наближенню системи адвокатури України до

європейських правових стандартів НААУ) є наступною: «Позиція комітету є однозначною! В судах захищають і представляють адвокати і це є ознакою демократії, ознакою наближення до високих європейських стандартів, які поширюються на 47 країн-учасників ратифікованої Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Все, що віддаляє нашу правову державу від права людини захищати свої права виключно з адвокатом, є ознакою державного свавілля та загрозою дискредитації конституційних гарантій. В суді працюють, представляють і захищають адвокати, а не консультанти з юридичною, в кращому випадку, освітою. Туреччина, Іспанія, Італія, Німеччина — країни, в яких діє адвокатура на всіх рівнях судового представництва. Для того, аби відібрати в особи гарантію, що її право буде захищене адвокатом, щонайменше потрібно отримати докази того, що юрисконсульт захистить краще адвоката, а таких доказів не існує, ніде в світі!» [92].

Схожа позиція у Владислава Ситюка (Комітет з питань медіації): «Підписуючи Угоду про асоціацію України з Європейським союзом наша держава взяла курс на європейський розвиток країни, а саме — приведення всіх своїх інститутів та діючого законодавства до європейських стандартів. Інститут адвокатури в будь-якій правовій державі є гарантією професійного захисту прав і свобод людини і громадянина. Скасування монополії призведе до погіршення професійної якості захисту в судах громадян і юридичних осіб.» [92]

Таким чином, реформування адвокатури на даному етапі характеризується різнобічністю методів. Спершу впроваджували одну модель надання професійної правничої допомоги, наразі – впроваджують іншу. Різняться і думки самих адвокатів щодо таких змін.

Висновок до Розділу 3

Задля здійснення адвокатом своїх повноважень впевнено та ефективно, Закон наділяє його правами. Права та обов'язки адвоката є основою його процесуального статусу, і, відповідно, відображає його правове положення в судовому процесі. Таким чином, адвокат повинен наділятися певним комплексом професійних прав для реалізації його професійного обов'язку - надання професійної правничої допомоги.

Хоч професійні права адвоката і закріплені в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», та розкриваються в інших нормативно правових актах, зокрема, в Кримінальному процесуальному кодексі України, проте реалізація певних прав не завжди чітко врегульована, що викликає певні проблеми. Одною з таких проблем є проблема доказування, особливо в кримінальному судочинстві. Найбільшою проблемою постає відсутність чітко встановленого процесуального порядку збирання доказів адвокатом-захисником у кримінальному судочинстві. Також не врегульована процедура реалізації права опитувати осіб за їх згодою; відсутнє нормування процедури вилучення речей та документів; виникають проблеми практичної реалізації права адвоката ознайомлюватися з речами.

Одним з основних, необхідних елементів правового статусу адвоката є гарантії його професійної діяльності, і основним суб'єктом реалізації таких гарантій є держава.

Однією найбільш дискусійних гарантій адвокатської діяльності є заборона вимагати від адвоката надання відомостей, що є адвокатською таємницею. Дискусійним моментом у цьому розрізі є питання щодо можливості розкриття адвокатської таємниці за певних обставин.

Загалом, аналогічно до адвокатських прав, існують певні недоліки законодавчого регулювання гарантій здійснення адвокатської діяльності, що полягає, зокрема, у прогалинах в законодавстві. Інколи такі недоліки полягають у невідповідності положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську

діяльність» та інших нормативно-правових актів; також існують певні проблеми пов'язані з відсутністю чітких механізмів забезпечення реалізації гарантій здійснення адвокатської діяльності.

Якщо говорити про демократичну державу з високим рівнем надання правової допомоги та відповідною реалізацією громадянами права на професійну правничу допомогу, то постає питання постійного «оновлення» інституту адвокатури, його «модернізацією» відповідно до змін у правовому полі, змін у суспільстві та у світі. Таким «оновленням» є реформування адвокатури як правозахисного інституту.

Наша Батьківщина наразі швидко розвивається у цьому напрямку. Можемо спостерігати за змінами у розрізі реформи адвокатури як одного з компонентів судової реформи, яка взяла свій початок ще у 2014 році. Головною складовою котрої є встановлення адвокатської монополії на представництво в судах. Наразі, розглядається питання щодо скасування адвокатської монополії.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження сформульовані наступні висновки:

До найдавніших джерел адвокатської професії належать праці всесвітньовідомих філософів Греції, Китаю, та інших країн, у яких теоретично обґрунтовується філософія адвокатського мислення та потреба в організованому захисті інтересів людей.

Поштовхом до виникнення інституту адвокатури та його подальшого розвитку були економічні передумови, ускладнення суспільних відносин.

Високим рівнем розвитку характеризується юриспруденція Давнього Риму, адже Рим створив усі передумови для виникнення і розвитку професії під назвою «адвокат».

У часи Відродження право у багатьох країнах Європи почало існувати як чітка система регулювання. Почали з'являтися професійні суди, судді, та юристи.

Що стосується розбудови української адвокатури, її історичний шлях почався за часів існування Київської Русі. Спершу, адвокатура будувалася на засадах звичаєвого права, а згодом була організаційно оформлена, як, наприклад, в «Руській правді». Професійна ж адвокатура почала своє формування в 14-16 століттях, тобто в період польсько-литовської доби.

Як самостійний правовий інститут, адвокатура в Україні починає свій розвиток у 60-ті роки 19 століття, після проведення судової реформи. І, звичайно, найважливішим етапом було проголошення України незалежною державою.

Одне з найголовнішого у всій діяльності адвоката - безпосереднє присвоєння статусу адвоката. Повноцінна реалізація статусу адвоката можлива лише за умови належного оформлення повноважень, і в даному контексті мають місце етапи доступу до професії. Процедура набуття статусу адвоката складається з наступних етапів: 1) допуск до складення кваліфікаційного

іспиту; 2) складення кваліфікаційного іспиту; 3) проходження стажування; 4) складення присяги адвоката України, та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Також дуже важливим обов'язком адвоката є підвищення кваліфікації, дотримання якого забезпечує безперервне вдосконалення знань, умінь і навичок.

Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Законодавчо закріплені принципи адвокатської діяльності є ознакою демократичності та гуманізму у державі.

Форми здійснення адвокатської діяльності законодавчо встановлені такі: індивідуальна адвокатська діяльність, здійснення адвокатом своєї діяльності в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання. Адвокат може здійснювати свою діяльність одночасно у декількох формах.

Права та обов'язки адвоката є основою його процесуального статусу, тому, він наділяється певним комплексом професійних прав для реалізації його професійного обов'язку - надання професійної правничої допомоги.

На основі проведеного аналізу прав та обов'язків адвоката, дослідження гарантій адвокатської діяльності, встановлено недостатній рівень законодавчої регламентації прав та обов'язків адвоката під час здійснення ним своєї діяльності. Поряд з цим, існують певні недоліки законодавчого регулювання гарантій здійснення адвокатської діяльності. Проте, в той же час, адвокат наділений чималим обсягом професійних прав, необхідних для надання професійної правничої допомоги громадянам.

Наразі, в Україні відбувається стрімке реформування адвокатури, що є позитивним показником демократичної держави.

РЕЗІЮМЕ

Дипломна робота *Конахевич Неллі Андріївни* на тему: «Становлення та розвиток інституту адвокатури».

У дипломній роботі *Конахевич Неллі Андріївни* проаналізовано розвиток інституту адвокатури, доступ до професії, права та обов'язки адвоката, проблеми їх реалізації, роль інституту адвокатури в державі та суспільстві, шляхом дослідження теоретичних джерел та нормативно-правових документів.

Перший розділ роботи присвячений аналізу історичних витоків судозахисництва, досліджено доримське судочинство, судовий захист в Давньому Римі, проаналізовано статус адвокатури в епоху Відродження, а також досліджено становлення української адвокатури.

У другому розділі роботи висвітлені етапи доступу до професії адвоката в Україні, подальше підвищення кваліфікації, принципи та форми здійснення адвокатської діяльності.

Третій розділ роботи присвячений правовому регулюванню адвокатури в Україні. Зокрема: проаналізовано права адвоката та проблеми їх реалізації, гарантії здійснення адвокатської діяльності, адвокатська реформа у розрізі адвокатської монополії.

Проаналізовано принципи адвокатської діяльності, правові засади адвокатури, професійні права та обов'язки адвоката.

За результатами проведеного дослідження обґрунтовані висновки теоретичного та практичного характеру щодо окремих колізій законодавства України, висвітлені проблеми адвокатури в Україні на сучасному етапі розвитку.

Ключові слова: інститут адвокатури, історія адвокатури, адвокатська реформа.

SUMMARY

Diploma work of *Konakhevych Nelli* on the topic «Establishment and development of the Institute of Advocacy».

Development of the Institute of Advocacy, access to the profession, the rights and responsibilities of an attorney, the problems of their realization, the role of the Institute of Advocacy in the state and society, by researching theoretical sources and legal documents are under analysis.

The first chapter is dedicated to the analysis of historical aspects, such as: ancient proceedings, judicial protection in ancient Rome, advocacy in the era of the European Renaissance, formation of the Ukrainian advocacy.

The second chapter covers questions on how to become an attorney, issues subject to further training, principles and forms of advocacy.

The third chapter is dedicated to the legal regulation of the Advocacy in Ukraine. In particular: the attorney's rights and problems of their realization, the guarantees of the attorney's activity, attorney's reform in the context of the lawyer's monopoly are analyzed.

Principles of advocacy, professional rights and duties of an attorney are under analysis.

The conclusions of a theoretical nature concerning a conflict of laws in the Ukrainian legislation are substantiated. The problems of advocacy in Ukraine at the present stage of development are highlighted.

Key words: institute of advocacy, development of the institute of advocacy, attorney's reform.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заборовський В.В. Свідоцький імунітет адвоката. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 237-240. URL: http://pap.in.ua/3_2017/72.pdf (дата звернення: 05.09.2019).
2. Смоленский М.Б. Адвокатская деятельность и адвокатура Российской Федерации. Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. 256 с.
3. Сафулько С. Адвокатура поза пірамідою ієрархії: Роль адвокатури у соціальному житті країни, повноваження, обговорення закону «Про адвокатуру». *Дзеркало тижня*. 2005. № 9. С. 6.
4. Зайцева И.И. Адвокатура России: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. Екатеринбург, 2003. 44 с.
5. Юридична енциклопедія : у 6 т. / [ред.кол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. 672 с.
6. Святоцький О.Д., Медведчук В.В. Адвокатура: історія і сучасність. К.: ІнЮре, 1997. 320 с.
7. Стоянов А. История адвокатуры. Х.: Унив. тип. 1869. Вып. 1: Египет, Индия, евреи, греки, римляне. 146 с.
8. Васьковский Е.В. Организация адвокатуры: в 2 ч. С.-Пб.: Н.К. Мартынов, 1893. Ч. 1: Очерк всеобщей истории адвокатуры. 396 с.
9. История адвокатуры (от сотворения мира и до наших дней). URL: [http:// yourlawyer.in.ua/ru/library/history.html](http://yourlawyer.in.ua/ru/library/history.html) (дата звернення: 07.08.2019).
10. Фіолевський Д. П. Адвокатура : підручник / Д. П. Фіолевський. – К.: Правова єдність, 2014. – 399 с.
11. Святоцький О. Д. Адвокатура України : навч. посіб. Київ : Ін Юре, 1997. 224 с.

12. Гончаренко: історичні витоки інституту доступу іноземних адвокатів до професійної діяльності в Україні: домонгольський період. *Часопис Академії Адвокатури України*. 2015. №4 (2 9) 2 015. С. 35-41.
13. Васьковський Е. В. Организация адвокатуры : в 2 ч. Изд-е Н. К. Мартынова, 1893. Ч. 1. 396 с.
14. Переверза І.М. Адвокатура в Стародавній Греції та Стародавньому Римі. Право: історія, теорія, практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 14-15 березня 2014 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 14-17.
15. Ивакин В.Н. Профессиональное судебное представительство: история возникновения. *Lex Russica*. 2010. № 1. С. 53-74.
16. Васьковський Е. В. Организация адвокатуры. Ч. 1–2. Тип. П. П. Сойкина, 1893. 621 с.
17. Коваль Д. Платон. Держава. Пер. з давньогр. К.: Основи, 2000. 355 с.
18. Богачев А. Б. История адвокатуры – от сотворения мира и до наших дней. *Украинский адвокат*. 2007. № 5. С. 33–37.
19. Карпюк С. Г. Лекции по истории древней Греции М. : Ладомир, 1996. 456 с.
20. Махмудов И.К. Институт адвокатуры (теоретико-правовое исследование): автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Саратов, 2000. 25 с.
21. Мелихов В. А. Очерк воспитания и обучения в Древнем Риме Харьков : Тип. Мирный труд, 1913. 115 с.
22. Кучерена А.Г. Адвокатура: ученик. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2009. 751 с.
23. Аракелян М.Р. Правозахисна діяльність адвокатури; теоретико-правовий ракурс: монографія. Одеса: Фенікс. 2018. 386 с.

24. Пестржицкий А. Л. Об адвокатуре у римлян, во Франции и в Германии. М.: В Университетской типографии (Катков), 1876. 126 с.
25. Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве / под ред. М. Л. Гаспарова. Москва : Наука, 1972. 472 с.
26. Кузнецова Т. И. Ораторское искусство в древнем Риме. Москва : Наука, 1976. 288 с.
27. Графский В. Г. Всеобщая история права и государства : ученик. Москва : НОРМА–ИНФА–М, 2003. 744 с.
28. Козинець О.Г. Еволюція інституту адвокатури від зародження до нового часу. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. Чернігів. 2015. № 1 (1), 2015. С. 108-113.
29. Чернышов Д. В. Особенности обычного права Западной Европы в Раннее Средневековье. *Вестник Нижегородского университета имени Н. И. Лобачевского. Сер. Право*. 2002. Вып. 1. С. 94-101.
30. Иеринг Р. Дух римского права на различных ступенях его развития. СПб. : Тип. В. Безобразова и Ко, 1875. 321 с.
31. Судебные ораторы Франции XIX века. Речи в политических и уголовных процессах / отв. ред. М. М. Выдря. Москва : Изд-во Ин-та междунар. отнош., 1959. 568 с.
32. Кучевський П.В. Діяльність адвоката у кримінальному процесі: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2011. 18 с.
33. Чайка Р.А. Участь захисника на досудовому слідстві: автореф. дис. На здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Х., 2008. 19 с.
34. Адвокатура Византии. URL: http://map-expo.ru/istorija_advokatury/advokatura_v_vizantii (дата звернення: 05.09.2019).
35. История украинской адвокатуры. Судебное представительство в Киевской Руси IX–XIII веках и характерные черты этого представительства.

URL:http://mobile.studbooks.net/54672/pravo/istoriya_ukrainskoy_advokatury_sudnoe_predstavitelstvo_kievskoy_rusi_ix-xiii_vekah (дата звернення: 05.09.2019).

36. Бакаянова Н. М. Історія адвокатури України у запитаннях та відповідях, ілюстраціях та фотографіях : навч. посіб. Одеса : Юрид. літ., 2016. 214 с.

37. Псковская Судная Грамота / сост.: И. И. Василев, Н. В. Кирпичников. Псков : Изд. Псков. Археолог. общ-ва, 1896. 75 с.

38. Новгородская Судная грамота. Российское законодательство X–XX веков. Москва : Юрид. лит., 1984. Т. 1. С. 300-320.

39. Заборовский В.В. Становление адвокатуры на территории Украины: периоды Киевской Руси и польско-литовского правления. Правовая парадигма. 2017. Т. 16. № 1. С. 67-72.

40. Аракелян М.Р. Развитие института судебного представительства в Великом княжестве Литовском. Наукові праці Одеської національної юридичної академії. Одеса: Юридична література, 2009. Т. VIII. С. 101-109.

41. Ридчик В. Становлення інституту адвокатури в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2010. № 4. С. 158–161.

42. Адвокатура України : підручник у 2 кн. / за заг. ред. С. Я. Фурсита Н. М. Бакаянної. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Алерта, 2016. Кн. 1. 864 с.

43. Енциклопедичний довідник майбутнього адвоката : у 2 ч. / за заг. ред. С. Ф. Сафулька. Київ : Ін Юре, 2008. Ч. 1. 616 с.

44. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.08.2019).

45. Реформування системи адвокатури: міжнародні демократичні стандарти та перспективи : роз'яснення Міністерства Юстиції України від 11 червня 2012 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0020323-12> (дата звернення: 02.08.2019).

46. Забавський Д. Професійні адвокати або звичайні юристи? *Юридична газета online*. 2013. № 11 (353). URL: <http://yur-gazeta.com/publications/legalbusiness/profesiyni-advokati-abo-zvichayni-yuristi.html> (дата звернення: 23.08.2019).

47. Сафулько С. Українська адвокатура: в очікуванні вчорашнього дня. *Право України*. 2010. № 3. С. 133-139.

48. Лисицин Р. Для чего адвокату ордер? *Российская юстиция*. 2003. № 8. С. 29-31.

49. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5076-17> (дата звернення: 04.08.2019).

50. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1556-18> (дата звернення: 04.08.2019).

51. Про затвердження роз'яснення з питань стажу роботи в галузі права для набуття особою права на заняття адвокатською діяльністю. Рішення Ради адвокатів України від 25.09.2015 р. № 106 URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2015.09.25-rishennya-106.pdf> (дата звернення: 29.08.2019).

52. Порядок допуску до складення кваліфікаційного іспиту, Порядок складення кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні (нова редакція), який затверджений рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 року № 270. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-12-13-poryadki-212-213-224_5c5d4039efcc3.pdf (дата звернення: 29.08.2019).

53. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 56. Ст. 9.

54. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.

55. Про затвердження у новій редакції Програми складення кваліфікаційного іспиту: рішення Ради адвокатів України від 26.02.2016 № 68. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-02-26-r-shennya-rau-68_56eacfc8ad221.pdf (дата звернення: 05.09.2019).

56. Концепція реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю, прийнята Рішенням № 25 від 30.03.2018. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2018-03-30-r-shennya-rau-25_5acf55f8a1406.pdf (дата звернення: 05.09.2019).

57. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвержене рішенням Ради адвокатів України від 1 червня 2018 року № 80. URL: <http://unba.org.ua/> (дата звернення: 27.08.2019).

58. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році: Закон України від 20 грудня 2016 року № 1791-VIII. Голос України. 2016. № 251. 31 грудня.

59. Кантюкова И.Т. Правовой статус помощника и стажера адвоката по законодательству Украины. Евразийская адвокатура. 2015. Вып. 2 (15). С. 25-31.

60. Правила адвокатської етики: затверджено Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 (зі змінами затвердженими З'їздом адвокатів України 15.02.2019). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf (дата звернення: 06.09.2019).

61. Доклад Специального докладчика по вопросу независимости судей и адвокатов URL: <http://www.lawtrend.org/ru/data/761/> (дата звернення: 03.08.2019).

62. Основные принципы, касающиеся роли юристов (приняты восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с

- правонарушителями (Гавана, 27 августа – 7 сентября 1990 г.) // Собрание международных документов «Права человека и судопроизводство». М., 2002.
63. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (Страсбург, жовтень 1988 р.). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (дата звернення: 04.08.2019).
64. Вільчик Т.Б. Гарантії дотримання принципу конфіденційності в адвокатській діяльності (порівняльний аналіз законодавства Європейського Союзу та України). *Юрист України*. Харків. 2015. № 3–4 (32–33) 2015. С. 34–40.
65. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів від 25 жовтня 2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf (дата звернення: 04.08.2019).
66. Пилипенко Ю.С. Адвокатская тайна: Теория и практика реализации : автореф. дис док. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Судебная власть, прокурорский надзор, организация правоохранительной деятельности, адвокатура». М., 2009. 56 с.
67. Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика. Автореферат дис. ... канд. юрид. наук / КНУ ім. Т. Шевченка. К., 2002. 19 с.
68. Погорецький М.М. Поняття кримінальних процесуальних гарантій адвокатської таємниці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 108–109.
69. Податковий Кодекс України: Закон від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.09.2019).
70. Книгін К. Г. Організаційно-правові форми надання правової допомоги адвокатом за чинним законодавством України. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 72. С. 417–423. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2014_72_62 (дата звернення: 25.08.2019).

71. Про надання роз'яснень практичних питань реалізації Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо організаційних форм адвокатської діяльності: рішення Ради адвокатів України від 04.07.2014 р. № 71 URL: unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2014.07.04-05-rishennya-71.pdf (дата звернення: 06.09.2019).
72. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція), який затверджений рішенням Ради адвокатів України від 14 лютого 2019 року № 20. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2019-02-14-r-shennya-rau-20_5ca359ac83783.pdf (дата звернення: 30.08.2019).
73. Гвоздїй В. : інтерв'ю. URL: <https://unba.org.ua/publications/4295-zastupnik-golovi-naau-rau-valentin-gvozdij-mi-ochikuemo-sho-novi-pravila-zminyatyakist-propozicii-na-rinku-de-chasto-zmist-i-nazvi-zahodiv-ne-zbigayut-sya.html> (дата звернення: 15.10.2019).
74. Кузьменко С.: інтерв'ю. URL: https://zib.com.ua/ua/print/137680-advokat_sto_raziv_podumae_kudi_investuvati_dorogocinniy_chas.html (дата звернення: 15.10.2019).
75. Світло чи тінь: про новий Порядок підвищення кваліфікації адвокатів: коментарі. URL: <http://yur-gazeta.com/golovna/svitlo-chi-tin-pro-noviy-poryadok-pidvishchennya-kvalifikaciyi-advokativ.html> (дата звернення: 15.10.2019).
76. Маслюк О.В. Права адвоката-захисника в контексті спростування підозри (обвинувачення): сучасний стан та шляхи вдосконалення. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 2. С. 259-262. URL: http://www.pap.in.ua/2_2015/78 (дата звернення: 15.09.2019).
77. Бірюкова А. Проблемні аспекти здійснення захисту та надання правової допомоги адвокатами. К.:Юридична Україна, 2005. 96 с.
78. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 05.09.2019).

- 79.Попелюшко В.А. Штрихи к «портрету» нового уголовного процесса Украины. Евразийская адвокатура. 2012. № 1. С. 89-97.
- 80.Камышин В.А. Защитник как субъект собирания доказательств: желаемое и действительное. Вестник Оренбургского государственного университета. Ч. 1. Уголовный процесс. 2005. № 3. С. 61-64.
- 81.Бестаев А.О. Способы собирания доказательств в уголовном процессе России: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Ростов-на-Дону, 2007. 27 с.
- 82.Крушинський С.А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.
- 83.Стахівський С.М. Кримінально-процесуальні засоби доказування: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2005. 31 с.
- 84.Варфоломеев В.В. Проблема сбора адвокатом доказательств. Юридический мир. 2006. № 4. С. 61-65.
- 85.Кузнецов Н., Дадонов С. Право защитника собирать доказательства: сущность и пределы. Российская юстиция. 2002. № 8. С. 32.
- 86.Фіолевський Д.П. Адвокатура: підручник. 3-тє вид., випр. і доп. К.: Алерта, 2014. 624 с.
- 87.Standards for the independence of the legal profession, adopted by the IBA on 7 September 1990 in New York. URL: http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx (дата звернення: 06.09.2019).
- 88.Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам від 1 серпня 1990 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення: 27.09.2019).

89. Бірюкова А.М. Гарантії адвокатської діяльності при здійсненні захисту. Вісник Академії адвокатури України. 2007. Число 3. С. 135-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2007_3_19 (дата звернення: 04.09.2019).
90. Кудрявцев В.Л. Гарантии независимости адвоката как условие обеспечения квалифицированной юридической помощи в деятельности адвоката (защитника) в уголовном судопроизводстве. *Адвокат*. 2008. № 5. С. 11-21.
91. Адвокатська монополія на представництво в судах. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/137801-advokatska-monopoliya-na-predstavnitstvo-v-sudakh> (дата звернення: 27.09.2019).
92. Ліквідувати адвокатську монополію – це поступатися правами людини: адвокати прокоментували законопроект Президента. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/149042-likviduvati-advokatsku-monopoliyu-tse-postupatisya-pravami-lyudini-advokati-prokomentovali-zakonoproekt-prezidenta>. (дата звернення: 27.09.2019).